

CULTURA CREȘTINĂ

Apare, cu excepția lunilor Iulie și August
la 10 și 25 n. a fiecărei luni.

Anul VII.

10—25 Iunie 1918.

Nr. 11—12.

SUMARUL:

Dr. ALEXANDRU RUSU: O mare datorință (In interesul școlilor noastre confesionale primejduite).

Dr. NICOLAE BRÎNZĂU: Chestii de limbă liturgică (Încă o problemă de-a bisericii noastre).

CORNEL B. ANDREA: La chestia organizării preoțimii.

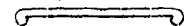
Dr. IACOB RADU: Însemnări din corespondența episcopului gr.-cat. de Oradea-mare Moise Dragoși (1776—1787). (II Articol final).

SENIOR: Gânduri pentru o altă alegere de mitropolit (Scrisoare).

INSEMNĂRI: Doliul literaturii românești — Doi morți ilustrii: George Coșbuc și Barbu Delavrancea — (Ioan Pop de Zăicani). Sinodalitatea ultimului nostru „sinod electoral“ (Dr. Alexandru Rusu). Prelucrarea datelor statistice (Senior). Inmătriculară copiilor „de războiu“ (Ioșif Sângeorgean).

CRONICĂ: Două conferințe episcopoești (ar.). Liceele noastre confesionale la răspântie (ar.). Din vorbirea de program a noului ministru de culte (r.). O dispoziție papală (r.). Marea mișcare de presă a catolicilor maghiari (ar.). Preoții cu calificare inferioară (șr.). Poliție specială pentru tinerime (șr.). Domnitorul țării și agricultorii (șr.).

CĂRȚI ȘI REVISTE: „Magyar Kultura“ (ar.). Cărți intrate la redacție.
TELEFON.

P. T. Abon-
nenți sunt rugați, să
ne trimită în cel mult 10 zile
plata abonamentului cu care
ne datoresc până în
31 Dec. 1918.

Admin. „Culturii Creștine“.

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EXCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 R. A FIECĂREI LUNI

<p>Abonamente: Pe un an: cor. 20. Pe 1/2 an: cor. 10. În străin.: cor. 24. Numărul: 1 coroană</p>	<p>REDAȚIA: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan Roșianu, Dr. Alexandru Ni- coleacu, Dr. Alexandru Rusu și , Dr. Ioan Coltor.</p>	<p>Redacția și Admi- nistrația: „Cultura Creștină”. Balászfalva.</p>
---	--	--

O mare datorință.

— În interesul școlilor noastre confessionale primejduite. —

Scolile confessionale trebuie să formeze în toate vremile cea mai aleasă grijă a oricărei biserici, care mai simte în sine ceva putere de viață. Influența, pe care aceste școli pot s'o albe asupra sufletului credincioșilor, este atât de covârșitoare, încât nici o jertfă adusă pentru susținerea lor nu poate fi socotită prea mare, nici un capital investit în pământul roditor al inimilor înțelegătoare ale propriei biserici, nu poate rămânea fără dobânda dorită. De aceea pagina ce ne prezintă munca desfășurată pe terenul școlar al oricărei biserici, este în toată vremea una din cele mai strălucitoare pagini de glorie ale ei.

Circulara adresată din conferința ultimă dela Fulda a episcopatului german către întreg poporul catolic din Germania, are în punctul acesta următoarele cuvinte de aur: „Voi toți aveți sfântă datorință să luptați bărbătește pentru cauza cea mare a școlilor confessionale, ca să se susțină unde sunt și să se înființeze unde nu sunt”. Și dacă episcopii catolici ai Germaniei au crezut, că trebuie să apese cu atâta putere asupra datorinței de-a lucra din răspuneri pentru această cauză, cu cât mai vărtos trebuie să simțim importanța acestei chestiuni de viață, noi, cari în fiecare cărămidă din edificiul școlilor noastre confessionale vedem câte o bucată nu numai din sufletul bisericii, ci și din acela al neamului, care din voia lui Dumnezeu s'a învrednicit ca în fața altarului să poată folosi grani s'au propriu.

In cadrul acesta trebuie să privim lupta îndârjită purtată de biserica noastră în toate vremile pentru școlile confesionale. Pornită cu cele mai curate gânduri, dar purtată nu totdeauna cu destulă pricepere și mai cu seamă pentru greutățile aproape de nebiruit, ea n'a putut rămânea în trecut întru toate biruitoare, dar ne-a păstrat neatinsă comoara înaltei conștiințe morale, de a nu scăpa din vedere un singur moment importanța școlii pentru care am luptat. Conștiința aceasta pururea trează ne prezintă și acum în toată greutatea ei primejdia ce ne amenință biserica prin niziunța de a nimici școlile noastre din cele 5 comitate marginase: Bistrița-Năsăud (eparhia Gherlei), Târnava-mare, Făgăraș, Sibiu (arhidieceza de Blaj) și Hunedoara (eparhia Lugojului). Cu datul de 27 Aprilie c. ministrul de culte a avizat adecă Ordinariatele interesate, că cu ziua de 30 Iunie c. va subtrage ajutorul de stat dela toate școlile noastre din aceste comitate, ridicând în locul lor pretutindenea școli de ale statului. Contrar dispoziției §. 12 al. 3 din art. de lege XXVII—1907, care prevede, că subtragerii ajutorului de stat trebuie să-i premeargă provocarea adresată susținătorului de școli, pentru a delătura cauza ce-ar putea da anză la subtragerea ajutorului, ordinul de acum al fostului ministru de culte Apponyi nici nu admite măcar o discuție asupra acestui punct, motivând aceasta cu o învinuire din cele mai grele ce s'au adus vre-odată bisericii noastre, că adeca „delăturarea cauzei (pentru care se subtrage ajutorul) nu stă în puterea Ordinariatelor interesate, căci altfel din capul locului nu s'ar fi ivit“.

Ordinul acesta ministerial a provocat conferența episcopatului nostru, ținută în 30 Maiu c. la Oradea-mare. Comunicatul dat din conferență ne spune, că se va cere dela guvern revocarea dispozițiilor făcute, ori cel puțin observarea celor prescrise în §-ul citat al legii școlare, iar pentru cazul „ne-așteptat“, că ministrul nu va revocă ordinul, episcopatul a hotărât susținerea școlilor din puterile proprii, adăugând poporul la multele jertfe ce le aduce și cele mai simțitoare jertfe materiale în scopul păstrării instituțiilor culturale, pe cari le-au lăsat în funcțiune sutele de mii de bărbați români, când au plecat la oaste pentru apărarea patriei comune“.

După cum transpiră din acest comunicat, scrisoarea ce se va trimite guvernului va protesta deci energic împotriva învinuirii grave a nepatriotismului, cu care acuză ministrul Ordii-

nariatele și prin ele întreagă biserica noastră, ai cărei fii au sângerat cu mii și zecile de mii pe toate câmpurile de luptă. Dar nu asta ne preocupă acum, ci soarta școlilor noastre. Convingerea noastră este, că noul guvern, al cărui ministru de culte a lansat la Agria acelaș program de statificare a școlilor confesionale nemaghiare, ca și antecesorul său, nici nu va retracta ordinul dat, nici nu va intra în discuție și petracțiuni asupra cauzei, care l-a îndemnat pe Apponyi să iee aceste dispoziții. Ne-am bucură mult să ne înșelăm, dar nu credem. Rămâne deci, că din bună vreme să ne gândim serios la partea din urmă a hotărârii episcopatului nostru: susținerea școlilor noastre confesionale din puterile proprii.

Că în punctul acesta, care e planul celor ce îndrumă cu putere și autoritate de arhieriei soarta bisericii noastre, nu o știm. Știm însă, că în momentul când au luat între hotărârile lor și acest punct, au trebuit să fie în curat cu aceea, că foarte probabil dela el va atârna viitorul școlilor noastre, și prin urmare desigur este gata și întreg planul, după care se vor solicita noile jertfe materiale ce vor trebui să se pună pe altarul acestor școli. Terminul fatal de 30 Iunie este foarte aproape și se prea poate ca până atunci ministrul nici să nu răspundă la rugarea episcopatului nostru. De aceea după părerea noastră nu trebuie pierdut nici o singură clipită. Planul făcut de episcopat să se pună numai decât în curgere, pentruca roadele însuflețirii, ce se va porni pe urma pildelor grăitoare venite de sus, să împiedece prăbușirea și numai a unei singure școli. Dacă pentru cauza orfanilor noștri s'au putut adună într'un timp atât de scurt și când erau mai puțni bani în lume, sute de mii, dacă la împrumuturile de stat se iesească din comune mărunte cu zecile de mii, de bună seamă, că nici apelul arhierilor noștri pentru a sări în ajutorul școlilor primejduite, nu va răsuna în pustiu. O acțiune cuminte, pornită cu căldură și ținută mereu la suprafață, este în împrejurările date singura soluție posibilă, dela care putem nădăjdui salvarea puterii noastre de viață bisericască și românească, pe care o reprezintă cele aproape 100 de școli din comitatele proscrise. De aceea fără amânare trebuie să ne apucăm de acest lucru, în care trebuie să vărsăm apoi toată bogăția însuflețirii noastre curate.

Aceasta este datorința noastră cea mare!

Dr. ALEXANDRU RUSU.

Chestii de limbă liturgică.

— Incă o problemă de-a bisericii noastre. —

O afacere veche și pururea actuală. Nu putem scăpa de ea nici aici, ba e firesc, că la problemele bisericii să facem vorbă și de ea. Barem la locul din urmă. Anză la aceasta ne dau chestiile, cari pururea obvin și năcazurile; de cari ne lovim pas de pas, în vieța noastră bisericească.

I. Principii.

1. Limba liturgică e de aceeaș înșămănatate, ca însuș textul liturgic; aparține deci competenței *autorității bisericești*. Acesta e primul și cel mai mare adevăr.

2. În privința *aplicării limbii* liturgice în biserica orientală s'a desvoltat principiu dublu: deoparte acela al înțelegerii limbii prin popor, de altă parte acela al păstrării limbii vechi. Aceasta o vedem de acolo, că la toate popoarele orientale liturghia s'a tradus în limba lor (din greacă în: siro-caldaică, armeană, coptică, etiopică, slavonă, georgică, română și arabă), așa, că toate neamurile își au liturghia orientală în limba lor; dar toate în limba veche, care nu se mai vorbește azi. Excepție face limba română și cea arabă; aceasta din urmă însă numai ca limbă ajutătoare se folosește în unele părți ale sfintei liturghii și abia e tolerată de sf. Scaun. Rămâne singura limbă vie în sf. liturghie: limba română.¹⁾

3. Limba liturgică, așa cum se află desvoltată pe cale legală, e ceva, ce numai prin *autoritatea, care a aprobat-o, se poate schimba*. De aceea, sub acest respect, nu ar fi de necrezut afirmațiunea, că în veacul XVII principele Mihail Apaffy ar fi tăiat capul unui preot român, care s'a împotrivit a țineă slujbă românească credincioșilor săi Români (Réthy în Hunfalvy Album, Budapesta 1891, p. 152);²⁾ tot din acest motiv se consideră literele cirile ca parte esențială a limbii slavone, resp. a ortodoxiei.³⁾

¹⁾ Cu privire la cele aduse aici să se vadă mai deaproape Prinz Max, Praelectiones de liturgiis orientalibus, I. Freiburg 1908, pp. 21-25.

²⁾ Cfr. Dr. I. Lupaș, Influența reformatiunii asupra bisericii rom. din Ardeal, „Foaia Diecezană“ (Caransebeș), nr. 44 (1917.), p. 7.

³⁾ Intervievat de un ziarist, mitropolitul sârbesc din Bosnia, Letica, a întrebat: Ce-i cu ordinațiunile lui Apponyi, cu școlile sârbești din Banat? Că dacă nu, asta în spiritul, în ființa sa atacă religia („Az Est“ 27 Oct. 1917). Din acelaș motiv va fi anatemitizat și Șaguna literile latine în limba română.

II. Fapte.

Precum în genere toate acțiunile liturgice, afară de părțile esențiale rânduite de Hristos, așa și textele și traduceriile acelorora sunt chestia unei dezvoltări istorice, pe care nu-i lertat să o pierdem din vedere la judecarea lucrurilor. Această dezvoltare ne arată următorul adevăr: *biserica noastră până acum nu a ajuns la satorirea unei limbi liturgice în amănunte; a aprobat numai edarea cărților bisericești, lăsând în grija revizorilor, fie ca comisie fie ca persoane private, răspunderea pentru corectitatea traducerii și a limbii.*

Aceasta ne-o dovedesc următoarele.

1. *Cele dintâi cărți bisericești române, deci cari au ridicat limba românească la vrednicia unei limbi liturgice, au fost cărțile tipărite de propagandiștii luterani și calvini. Celce a introdus însă oficios limba românească în biserică a fost mitropolitul Dosoftei, căruia avem să-i mulțumim, că unirea ne-a ajuns cu limba noastră în biserică, căci altfel Roma nu ne-ar mai fi îngăduit-o.*

2. *Biserica unită la început a folosit cărțile edate de biserică neunită, numai mai târziu a început și ea să edee atari cărți, decopiindu-le, întrucât erau bune (cum s'a făcut și vice-versa cu Biblia și cu Arhieraticonul).¹⁾*

3. *În sinoadele provinciale dela 1872 și 1900 biserică noastră, ce-i drept, a satorit, că în biserici să nu se folosească alte cărți decât numai cele edate de autoritatea bisericească, și s'a esmis o comisiune pentru edarea cărților bis., dar aceasta nu înseamnă că în particular s'au sancționat toate lucrările acelei comisii și s'a făcut ordine pe toată linia.*

În ordine era lucrul așa, dacă comisiunea permanentă, cu considerare la principiile relevate mai sus și la acela exprimat și de sinodul din 1872 („stilul corăspunzător statului de perfecțiune, la care a ajuns limba românească”) statorcă textul corect, la care cu vremuri numai arhaismele erau de îndreptat. Cum zice, foarte bine, Șaguna, în prefața Bibliiei sale: „Limba... numai odată se face; dacă s'a învins piedeca cea mare a traducerii credincioase și înțelese... atunci următorii n'au de a mai face alta, ci numai a reinnoi și îndreptă așa, dupăcum o ar fi îndreptat și reinmuit traducătorul cel dintâi... de ar fi trăit până în veacurile lor”.

¹⁾ Cfr. Dr. I. Bălan, Limba cărților bis., Blaj 1914, p. 231 urm.

Așa avea să se facă, să se edee cărțile liturgice și să se facă obligator textul ultimei ediții.

Dar aceasta nu s'a făcut.

a) Nu s'a impus în mod obligator textul (nu cărțile) *edițiilor ultime*. Pentru asta n'avem nici o urmă în legislația noastră bisericească, nici în praxă. Ba pâr. Dr. I. Bălan constată expres, că „la edițiile cărților bisericești de astăzi nu e ordinul sever, dat pe vremuri de mitropolitul Veniamin Costachi, să se întrebuițeze numai edițiile din urmă”,¹⁾ iar Prea Veneratul Ordinariat mitropolitan prin scripta d. Oradea-m. la ^{25/12} 25/12 Iunie 1917. Nr. 2215., adresată subscrisului, numai ca a sa *dorință* spune aceea, că să se păstreze textul din ultima ediție.

b) Nu s'a făcut *limbă* liturgică unitară.

Principiile statorite de sinodul provincial și de praxa bisericii au fost lăsate la o parte; în loc de arhaism s'a făcut futurism, în loc de a clădi pe trecut, oricât de scurt e acela, ca limbă liturgică, și de neconsolidat, s'a încercat introducerea în biserică a unei limbi artificiale, despre care se credea, că e a viitorului; numai de starea reală a limbi nu s'a ținut cont.

Ar fi trebuit, ca respectiva comisie, compusă din oameni corăspunzători, să *statorească pentru fiecare concept, termenul cel mai potrivit și acela să-l folosească și să-l impună consecvent*. În loc de aceasta, fiecare carte bis. edată în Blaj dela 1870, are alți termeni, ba ce-i mai mult, în *aceeaș carte*, variază termenii. Cum poți deci presupune, că ai de lucru cu un act al *autorității bisericești*, când vezi atâta lipsă de consecvență și raționabilitate! Să luăm numai euhologiul cel nou. De ce se botează și se cunună *servul* lui Dumnezeu (pp. 27. 63.), când de aici încolo întreg euhologiul e plin de robi, roabe și robii (pp. 6. 18. 127. 184. 272. ș. a.)? Pentru ce se zic *mandate* (17. 15.), când acelea sînt mai tot porunci (8. 11. 69. 163.)? Pentru ce se zice în ectemie despre Preacurata Fecioară tot „*Dispunătoare*”, când aiurea e „*Domnitoare*” (133.)? Ce caută „*gloria*” (187) lângă „*mărire*” în limba noastră liturgică? Ce caută cuvintele latinilor *sigil*, *pedestru*, *campane*, în o carte, în care se folosesc de altă parte fraze ca: *allian* (6), *străjuire*, *hotar*, *varvari* (132), *Vavilon* (427) ș. a. într'o *preadesăvârșită* (87) și *netâlcuită* (167) disordine?

¹⁾ „Rev. Catolică”, București, Nr. 1. 1913., pp. 150—1. Acestea le zice aprobând și inzistând pentru introducerea în cărțile de rugăciuni, a textelor din edițiile vechi, superioare celor de azi.

Astfel am ajuns în o stare de confuzie, la care cu plăcere să provoacă aceia, cari argumentează *contra* limbii liturgice vii¹⁾. Astfel s'a întâmplat, că întrucât ne-am ținut de textul edițiilor din urmă, resp. penultime, am fost învinuiți, că introducem în biserică o limbă neînțeleasă de popor, alături de Hajdudorog... Astfel s'a început din Blaj, acum 33 ani și de atunci s'a estins pe toate ținuturile locuite de români și se aude tot mai tare, manifestarea neîndestulării cu starea unei afaceri în biserică noastră, care nu e dintre cele mai neînsemnate și până când va ținea, știe bunul Dumnezeu!

III. Câteva amănunte.

Ca să se vadă, câtă lipsă de orientare domnește la noi în privința limbii oficioase, dăm aici un mănunchiu de terminologie scoasă din cărțile bisericești, ediția din urmă. Mai mult decât toate, grăiască exemplele, cari vor fi totodată și o interesantă ilustrație a întrebării: cum a fost oare la turnul Babilonului?

1. Corp — trup.

Mult s'a vorbit despre asta! În „Cultura Creștină“ Nr. 18—20 1917, p. 549, se bagă vină, că în cârticica mea e luat în loc de corp—trup, folosit altcum și de unii din arhierii noștrii (!). Apoi de fapt, în Liturghierul mai nou la locul respectiv, e pus „corp“ în loc de trup, dar cu totul fără motiv, ba cât se poate de greșit. Ar avea înțeles, că în loc de corpus (σῶμα, Körper, test) să se zică românește consecvent: corp; dar numai la consacrare să audă poporul corp, resp. numai unde e vorba de trupul euharistic al Domnului, iar încolo tot trup, trupuri; trupești, — asta miroasă a ereză. Prin aceasta se naște ideia, că altceva e trupul ordinar, alta trupul euharistic. Pe când știm, că Hristos a avut adevărat trup omenesc; cu acest trup se află sub chipul pâinii. Pentru ce dară liturghierul din 1905, unde e vorba de trupul omenesc al Domnului (pp. 57. 73. 96. 153. 164. 179.) sau de trupurile noastre (83. 85. 91. 92. 97. 113. 115. 142. 148. 151. 157. 165. 179. 179. 180. 189. 232. 233. 255) zice *trup*, *trupesc*, iar unde e vorba de trupul euharistic, zice *corp* (93. 105. 116. 149. 166. 169. 182.

¹⁾ G. Gere, A liturgia nyelve, Pécs 1911. p. 226 „A liturgia sorsa is ugyanaz lenne, mint a Szentírásé. Idő múltával hányszor át kellett dolgozni? (Asta încă n'ar fi rău). A népnyelvű liturgiánál is előállana a folytonos átdolgozás szükségessége. A románok már tapasztalták.“

120. 185. 121—2. 168. 171. 189. 229. 235). Adecă vorbă să fie: chiar și liturghierul greșește; zice în unele locuri, despre trupul euharistic — *trup* (232. 253. 256. 258)! Iar afară de liturghie și liturghier, și acel corp e tot trup (vezi întreg „Canonul sf. cuminecături“ din orologer și euhologiu pp. 14. 42). Deci dacă respectivului revizor așa i-a plăcut, să zică ici trup — colo corp — apoi iară trup — corp... pe mine nime nu mă poate obliga la observarea acestei variații fără rezon, pentrucă irraționalia = imposibilia; ad impossibilia vero nemo tenetur! Cu atât mai vârtos, că cuvântul corp e și cacofonie, care chiar la consacrare de loc nu e norocos; din acelaș motiv la maghiari cuvântul „malaszt“ a fost înlocuit cu „kegyelem“.¹⁾

2. *Milă—îndurare (și derivatele).*

În timpul mai nou cele 2 biserici ale noastre prin aceea se deosebesc mai tare în textul liturgic, că la noi se zice „îndurare“, la neuniți „milă“ și demonstrativ nu ar folosi unii expresia cealaltă! Pe cât știm, demarcarea aceasta s'a făcut prin frații neuniți, la cari până în timpul din urmă se cântă, afirmative, la sărbători „îndură-te“, iar în Dumineci „miluește-ne“. Fapt e, că acesta din urmă sună prea a slavonește, de aceea îl încunjură ai noștri, iar neuniții îl rețin, ca și alte expresii slavone (Duh, sobornicească, slavă) și grecești (în România), pentrucă exprimă concepții religioase mai pregnante. Dar nici cuvântul îndurare nu e prea norocos; de multeori te gândești la obdurare și în cărțile vechi se și folosește în acel înțeles. (Molitevnic, Râmnic 1730, p. 375: „nu te îndură de robul tău“.)

De aceea ar trebui aflată ceva soluție, ca să înceteze aceasta ținută demonstrativă, mai ales că și în cărțile noastre aflăm *mila, milostiv* (liturghier, pp. 13. 16. 25. 47. 48. 52. 53. 87. 164. 168. 217. 229. orologer 1914, pp. 19. 124. 139. 145—6. 186; euhologiu passim); asemenea și în cărțile gr.-or. aflăm îndurarea.

3. *Spirit—Duh.*

Aici nu putem zice, că ar fi ceva amestecare în cărți, dar în unele biserici zic Duh și la noi. Părerea oamenilor noștri obiectivi e, că pentru spiritul bun să se folosească termenul

¹⁾ Pokorny, A katekismus-ügy, în „Religio“ 1906. p. 171. (nr. 11). „Minden vallástanító tudja, hogy a gyermekek, főképen azért, mert nem értik, tréfásan elferdítik ezt a szót „malaszt“; a másik kifezéssel nem fognak így visszaélni“. E poporul nostru mai cult?

spirit, pentru cel rău *duh*, având și derivatul cacofonie: *duhoare*.

4. *Dispunător — stăpân, serv — rob, precepte (mandate) — porunci.*

Nu știm, este ținut românesc, unde să zică sluga, când prinde boii: *dispunătorule, suntem gata*; iar „*dispunătorul*“ să zică „*servul*“ mieul sau: cât mai stai în „*serviciu*“. Cu toate acestea așa le place cărților noastre, că *nicăiri*, dar absolut *nicăiri*, nu zic „*stăpân*“, ci tot „*dispunător*“, rareori „*domn*“; iar *servi, serviciu* (liturg. pp. 73. 109. 110. 199. 232. orologer 10—11. euhol. passim) și *robi, slujire, ș. a.* (liturg. pp. 164. 175. 201. 205. 209. orol. 25. 61. 91. euhol. passim) le zic mestecat.

Că *mandatele și preceptele* (liturg. p. 43, orol. 6. 146, euhol. p.) ce caută lângă *porunci* (lit. pp. 165. 189, orol. 19. 25. 119. 167. 195. 213. 247. ș. a.), iarăș vor fi știindu-o ceice le-au pus!

5. *Glorie — mărire, etern — veci, generațiune — neam, creator — făcător.*

Că ceice au edat cărțile bisericești, cum își fac cruce: „*glorie Tatălui*“ sau „*mărire Tatălui*“? nu știu; văd însă, că le place *gloria* (liturghier pp. 42. 61. orolog. 37. 42. 44. 150. 156. 162. ș. a.). Nici în „*Credeu*“ nu vor fi zicând „*creatorul ceriului și al pământului*“, dar nouă ne impun să zicem „*creator*“ în lit. p. 57. orol. 36. 55. 139. 165. Iar veșnica *confusie* nu poate fi fără *etern* (lit. 43. 162. 250), deși *seclii-seclilor* numai folosind edițiile anterioare îi vor fi mai cântând unii preoți *cucernici*. *Generațiunea* însă har Domnului a rămas (lit. 164. orolog. 11. 64. 78. 84. 115. 132. 141. 147. 155, ș. a.) în cărți și la unii credincioși cantori ai noștri.

6. *Speranță — nădejde, promis — făgăduit, dimis — slobod. Iarăș amestecare fără rost! Speranță* (liturg. 14. 176. 192. orol. 27. 124. 132. 141. 147. 162) e mai multă decât *nădejde* (orol. 2. 22. 23. 210. euh. 11. ș. a.)

Promit (lit. 17. 163. 232. 165. orol. 141) mai mult decât *făgăduiesc* (orol. 98, euh. 53. 116), dar le fac amândouă! În liturghier se *dimit* (pp. 122. 129), în alte locuri *slobozesc* (orol. 62. 102. 183. euh. 22. 44.).

7. *Impărtășire — comuniune, penitență — pocăință, frupte — roduri și altele.*

Ca omul, care nu știe, cum e mai bine, folosește *impărtășire* (lit. 68. 189) și *comuniune* (lit. 63. 171. 182), *penitență*

(lit. 23. 52. 99. 113. 152. 180. 233) și pocăință (lit. 41. 82. orol. 60. 81. 214. euh. 88. ș. a.). Iar alături de roduri (lit. 111. 173. 177. 202. euh. 58. 62. 63. 110), cari singure sunt corecte, folosește și fructele (lit. 202 (!) 205. orol. 3. 67. 128. 163), deși ar trebui să știe, că în cele mai multe locuri poporul n'are expresia „fruct“ în înțelesul „productului“, ci (*frupt!*) îl restringe la fructul oilor adecă laptele (Șăineanu, Dicționar), de unde sensul religios al cuvântului — și în alt înțeles — e egal cu al „dulcelui“.!) Cu deosebire rău sună astfel „fructul pântecelui“, care se zice și în rugăciune!

Dintre alte *debilități* (lit. 39) ale cărților noastre bis. mai amintim, că *pomenire* nu se află năicări în ele, deși nu credem, să nu merite loc, ci să fie formal persecutat (orol. 15); nu știm, pentrece se eschide (orol. 32) *pecetul* și se folosește tot sigil. Mi-e greu să mai amintesc *puțul*, *pisma* și *nevoia*, cari încă se folosesc în cărțile noastre.

Au fost destule, credem, aceste exemple, ca să dovedim, că la noi autoritatea bisericească încă nu s'a expus pe lângă o limbă liturgică concretă, dar va trebui să o facă, dacă nu vrea, ca anarhia aceasta să fie și mai departe caracteristicul bisericii noastre!

IV. Alte îndreptări.

Mai restează unele îndreptări de traducere, introducerea unor servicii, ce lipsesc și schimbarea unor texte în cărțile noastre liturgice.

1. Traduceri resp. *espresii necorăspunzătoare.*

a) În *ectenia cea mare* două cereri sunt rău reproduse. Una „pentru *sf. locuința* aceasta și pentru ceice... întră într'insa“; cealaltă „pentru biserica aceasta și pentru toate cetățile și satele...“ În cea dintâie e vorba expres de biserică, de biserica de zid (în liturghia greacă: *ἐπεὶ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου*, pro hoc sancta domo, în liturghia slavă „für dieses heilige Gotteshaus“²⁾), deci nu trebuie zis: locuința aceasta, ci: biserica aceasta. În sfârșit, aici nu e așa izbitoare gresala, ca în cererea cealaltă, unde se zice: pentru biserica aceasta. Aici nu e vorba de sfântul locaș al bisericii, ci de locuința credin-

¹⁾ Textul grecesc îl cităm după Daniel, Codex liturgicus t. IV. Iași este traducerea lui Maximilian, *Missa graeca*, Roma 1908; cel slavon după Rajewsky, *Euchologion* t. I. Wien 1861.

²⁾ Cfr. „Cuvântul Adevărului“ 1916, nr. 1, pp. 33—4.

cioșilor, de comuna, orașul sau mănăstirea, de care se ține biserica. Cum însă în liturghiile noastre s'a introdus expresia „lăcașul acesta“ (nesigur), cel din 1905 ca să fie mai cuminte, a făcut: biserica aceasta. Repetez: este a se înțelege despre comuna bisericească în sensul, cum ne rugăm la feștanie „și întru toate fii îndurate spre aceasta comună creștinească, care-ți serbește ție“ (euh. 1894 p. 130). În textul grecesc se zice: *ἐπὶ τῆς ἁγίας μόνης (ἢ τῆς πόλεως) ταύτης*, în cel slavon: für diese Stadt (diese heilige Wohnstätte, wenn es ein Kloster ist). Deci românște este a se zice conform împrejurărilor: „pentru orașul acesta“, sau „pentru comuna aceasta“, sau „pentru sf. mănăstirea aceasta“, nici decum însă: pentru biserica aceasta!

b) *Înțelepciune dreptă!* În forma aceasta se aduce în cărțile mai noi expresia, folosită decând avem limba liturgică română, în forma „Cu înțelepciune dreaptă“! Curioasă a apărut multora aceasta inovație, și neînțeleasă, mai ales la popor. Fapt e, că în liturghiile străine strigarea aceasta e formulată în sensul liturghierului mai nou (la Greci: *σοφία, ὀρθοί*, la Slavi: „Weisheit, stehet aufrecht!“), dar fapt e și aceea, că precum ne încunoștințează Goar (Euchologion² Venetiis 1730 p. 108. n. 77) și la Greci e cunoscută expresia „cu înțelepciune dreaptă“ (numai așa a și putut trece la noi) și la citirea sf. evanghelii numai aceasta are înțeles! Căci dacă e drept, ceace pe urma scriitorilor vechi spune Goar (o. c. p. 111. nr. 99), că creștinii ascultau sf. liturghie în genunchi, de aceea se provocau la citirea evangheliei, să steie drepti: azi, când poporul ascultă liturghia în picioare și la evanghelie în genunchi, a introduce provocarea veche, nu are nici un înțeles. De aceeaș părere e și „Revista Teologică“ (1910, p. 313).

c) *Cort* („corturile dreptilor“). Nu la cortul mărturiei și la deșertul Arabiei se gândește Românul, când aude de cort, de „ușa cortului“ sau de „corturari“, ci la harapii noștri! Pentru aceea — și în lipsa cunoștințelor istorice — a folosi pentru conceptul „lăcaș“, acela al „cortului“, poate fi o fidelă traducere a textului grecesc, dar nu e cea mai norocoasă soluție. În traducerea germană se află „in die Wohnungen der Gerechten“ (Rajewszky III. p. 260).

d) *Să nu curvești*. Deși nu-mi aduc aminte, în care carte liturgică se publică textul oficios al poruncilor și tainelor, ca text oficios cred că se socotește celce vine în catehismele dela Blaj. În acela porunca 6-a dumnezească e tot „să nu

curvești“. Ni-s'a făcut dela două Ordinariate imputarea, că în cartea de rugăciuni am luat „să nu faci necurătenie“. Asta, pe cât știm, au făcut-o și alții înaintea noastră, chiar blăjeni, și o cer motive pedagogice, simțite mai ales de cateheți; motive generale culturale, cari aduc cu sine felul de a vorbi mai fin, motive de corectitate teologică și pilda altor neamuri (la Germani: „du sollst nicht Unkeuschheit treiben“¹⁾).

De aceea, dacă nu s'a făcut până acum, introducă-se de aci înainte și la Blaj, ca la Lugoj, expresia „să nu faci necurătenie“.

2. *Servicille ce lipsesc* în cărțile noastre liturgice, sunt următoarele:

Veni Sancte și Te Deum, amândouă foarte importante, apoi rugăciunile pentru călători, la binecuvântarea mreșilor, a a corabiei sau luntrei, a bisericii, căreia i-s'a făcut vre-o reparatură internă, la hainele, ce se împărțesc de pomană; la binecuvântarea steluței, linguriței, cădelniței, a blidului pentru anaforă, a copiei, a vaselor pentru vin și apă; la punerea crucii deasupra bisericii nou zidite; la binecuvântarea iconostasului, a chivotului, a unei cruci, a cruciulițelor și a medaliilor de purtat, a steagului ostășesc, a armelor și altele. Nu suntem așa pedanți, să învinuim Blajul și pentru lipsa în euhologiu a rugăciunii *de deochi* și *de junghiu* (năjit), deși se află în originalul grecesc; dar când vedem lipsa atâtor și atâtor rugăciuni și binecuvântări, cari de cari mai des reclamate de indignițele poporului și ale bisericii și când știm, cât de greu se ajută preotul cu altele și cât de regretabilă e rămânerea cu totul a multor rânduieli și binecuvântări la noi: nu putem în deajuns regreta aceasta desvoltare a vieții bisericești la noi, din cauza editorilor cărților bisericești „cu aprobarea Ordinariatelor“ și „a sfântului Scaun“.

3. *Revizuirea textelor liturgice* peste tot, încă ar fi ceva, la ce ar fi bine să se gândească biserica noastră, la edarea

¹⁾ Deși în Scriptură se zice „non moechaberis“, teologii învață, că prin porunca 6-a se oprește orice păcat de necurătenie, nu numai curvia („Sextum decalogi praeceptum explicite quidem solum adulterium, implicite vero quamcumque luxuriam... prohibet“. Noldin, De sexto praec. Oenip. 1905, p. 1). Din aceeaș cauză în cărțile de pietate aschetice, în predici, cateheze, nicăiri nu se vorbește de curvie numai, ci de curățenie peste tot („de puritate“, Keuschheit), vezi Huck, Die erste Bussunterricht, Freiburg⁷ 1914 p. 76 urm.

din nou a cărților. Sigur, că nici până acum nu se cuprind în cărțile noastre toate textele, cari se află în codici și în cărțile grecești; de aceea unde este motivată, să se facă în viitor o selecționare și mai minuțioasă a materiei. Sunt în cărțile orientale expresii, figuri, ba chiar afirmații, cari numai mentalității orientale îi corăspund, dar nu sunt pentru noi. Astfel la nașterea Preacuratei și a lui Ioan Botezătorul aflăm următoarele asemănări:

„Frumos, ca soarele, Ioachim împreunându-se cu luna, Ana cea de lumină purtătoare, a născut lumina fecioriei...” (mineiu, 9 Sept. și 25 Iulie); „cu luna, Elisaveta, împreunându-se Zaharie cel mult luminos, ca un soare” (23 Sept.). Tot aici expresia „*plod roditor*” (8 Sept.). „Veniți toată făptura, adunându-ne să lăudăm.. pe Ana înțeleptită, cecece a născut din pântecul său dumnezeescul munte... *fițele tale* sunt frumoase” (25 Iulie).

Cutare sfânt astfel se laudă în mineiu: „Lauta cea de Dumnezeu mișcată... cântă frumos, buzele mișcându-și-le ca niște strune și limba ca un clopot mișcându-o...” (26 Sept.). Curioasă e și lauda sf. Vasilie: „Nici punătorul de lege Moisi, nici Iosif cel mai înainte de lege n'a fost *măsurător de grâu* spre mâncare ca și tine, că tu, Vasilie, te-ai arătat împărțitor al dumnezeescului trup” (1 Ian.).

Cum sună în cântare bisericească aceasta: „cu îndemnurile maică-sa plată pentru jucarea cea rău îndrăznită a cerut *puica* cea cumplită a sălbaticii leoaice...” (29 Aug.). Sau: (iadul zice cătră Lazar) „de când te-am mâncat pe tine, *spre borăre* mi-s'a pornit mâncarea” (strașnic, Sâmbăta lui Lazar la Dupăc.).

Că Iuda și Jidovii în câte feluri sunt apostrofați, aceea și-o poate închipui oricine. Dar puțini vor fi știind, ce sfat primește dela autorul mineiului, Irod, care a tăiat capul lui Ioan: „*Mai bine* ar fi fost, de nu te-ai fi jurat Iroade fărădelege, fătule al *minciunii*; că mai bine ar fi fost, *de minșind ai fi dobândit vieța* (??), decât *ținându-te de adevăr, să tai capul Inaintemergătorului...*” (29 Aug.). Ce zice morala creștină la asta?!

Față de atari rătăciri puțin impoartă contraziceri ca acestea: „Ca un leu, Doamne, adurmind cu trupul, ca *un puiu de leu* te scoli, celce ai fost mort, lăpădând greutatea *bătrânețelor*? (Sâmbăta mare). Sau: „*Ars'a cu apă* capetele bălaurilor”, săvârșind *tăierea iernii păcatului...*”

Am amintit și acestea mărunțișuri, nu pentru că le-am da prea mare importanță, ci fiind la obiect. Știm, că astfel de lucruri se află și în breviarul roman, deci cu ele am mai putea fi; celelalte numai de s'ar schimbă odată, să nu mai avem năcazurile ce am avut și avem pe terenul vieții liturgice.

Dr. NICOLAE BRÎNZĂU.

La chestia organizării preoțimii*).

Orice organizare aduce folos, aduce rezultat binefăcător. Și întors: nimic nu e mai păgubitor, decât imprăștierea forțelor. Să considerăm și asemănăm bunăoară apusul organizat cu orientul neorganizat; sau să privim și judecăm mersul de până acuma al războiului contemporan din punctul de vedere al organizației sau neorganizației părților ce-l poartă!

Astăzi toate branșele, toate corporațiile sunt organizate, până și hornarii și dogarii. Cu atât mai vârtos corporațiile de inteligență: fie servind la stat, fie la administrație, fie la finanțe, economii, ș. a. Numai una dintre cele mai mari și mai importante corporații, cu deosebire la noi la Români: preoțimea, nu e organizată. Dar se și văd urmările la toate! Să cetim numai publicațiile învățătorilor de stat, sau ale angajaților de tren, bunăoară, ce scriu ei despre organizare; să fim băgători de seamă unde au ajuns prin munca lor organizată toți cari nu s'au lăsat la voile întâmplărilor și la grația altora. Deosebit de grăitoare sunt pentru noi exemplele aduse de părintele Dr. Nicolae Brînzău în Nr. 7—8 al „Culturii Creștine“; înaintea ochilor ne sunt apoi rezultatele „Asociațiunii“ și ale „Solidarității“ băneilor noastre.

În 10 ani de păstorie am constatat, nu odată, ci de zeci de ori, că nivelul ridicat al preotului a adus cu sine ridicarea nivelului bisericii, parohiei, în care păstoria și întors: starea mai de jos a preotului în cultură, demnitate, bunăstare, evlavie, energie a adus cu sine coborârea vasei și bunăstării, bisericii,

*) Ca un ecou la articolul pâr. protopop Dr. Nicolae Brînzău din Nr. 7—8 al revistei noastre, articolul acesta e potrivit să țină la suprafață chestiunea importantă a organizării preoțimii. Că mișcarea ce rezultat va avea, se va vedea. Totul atârnă dela arhieriei, cari dacă se vor împotrivi — cum au făcut-o episcopii maghiari cu mișcarea dela ei —, lucrul se va infundă. Altfel, va merge! *N. R.*

parohiei. Și nu mai e mai mare rușinea, decât atunci când văd, că preoții întâlnindu-se prin târguri, prin piețe, stau de-și pertractează, își împărtășesc năcazurile, caută mod de scăpare din ele ș. a. asemenea unor neajutorați, fără rânduială, fără căpetenie, sau cași niște muncitori veniți dela câmp obosiți, fără „acoperemânt“, fără patron. Ei simțesc, că au lipsă de o apropiere unii cu alții, dar neavând pregătit alt mod, o fac în forma aceasta primitivă, ridicolă, și bineînțeles fără orice rezultat.

De ar fi preoțimea noastră organizată, nu ar ajunge să facă astfel de anomalii, ci și-ar avea așezământul, organul său demn pentru a se conștilta, a-și limpezi afacerile, pentru a se afirmă cu rezultat. Și-ar putea vedea de cultivarea de sine, de apărarea reputației sale, de infiltrarea în fiecare preot a demnității nobile, ce trebuie să reprezinte și susțină. Și-ar primi un conținut oarecare, fraza — până acuma goală: — „frate în Hristos“, s'ar putea îngriji de regularea afacerii evar-tirelor preoțești și prin aceasta de crearea adevăratelor „oficii parohiale“; de un mod de a se ajuta, în caz de morb cronic, de cari atâtea am văzut și la preoți, stângenindu-i în dezvoltarea unei activități mai intensive și bineplănuite. Și-ar putea dovedi insuficiența dotațiunii sale; ar putea exoperă o uniformitate în dotația preoților. Beneficiile noastre într'atâta se deosebesc în valoarea lor, încât la conferirea a câte unui beneficiu mai de seamă, așa mare concurență se naște, încât nici părinții consistorialiști nu știu pe care să-l scoată mai „vrednic“, dat fiind, că nici unul nu e nevrednic; ori: preot de preot azi nu se mai deosebește — mai cu seamă în generația mai tânără — în privința calificăției, capacității, în așa măsură mare, în care se deosebesc beneficiile noastre parohiale. Acestea ar trebui întrucâtva nivelate prin împărțirea în alt mod a cvincvenalelor — cel puțin. Sau: oare s'ar fi putut face o așa clacă cu internarea recentă a preoților noștri, cu cauză și fără cauză, dacă noi am fi avut — organizați fiind — un birou central, care ar fi putut discuta, apăra însemnătatea — să nu zic in-munitatea — noastră pastorală?! Și alte multe sunt problemele, a căror deslegare reclamă sus și tare organizarea noastră cu mai grabnică, atât în interesul preoților, cât și în al bis-ericii înseși.

Vremile de azi sunt grele și hotărâtoare! Nu mai putem aștepta sfârșirea războiului, ci timpul venitor de „după războiu“

trebuie să ne afle organizați cât mai strâns și cât mai înțelepțește. Acela va fi un timp, în care cu adevărat „*qui ascendit sine labore. descendit cum magno pudore*“. Și tocmai fiindcă organizarea va aduce ridicarea vazei atât a preoțimii, cât și a bisericii, va promova binele sufletească și material atât al „*bisericii învățătoare*“, cât și pe cel al „*bisericii ascultătoare*“ — altfel nici nu se poate doară închipui o organizare „*preoțească*“ —, nici superioritatea noastră bisericească, Preasfințirii noastre Arhieriei, nu vor putea avea ceva împotriva înfăptuirii ei.

Cred, că nu mă grăbesc, dacă zic, că în sinoadele proxime tractuale de toamnă trebuie negreșit să pertracteze afacerea aceasta fiecare protopopiat. Sinodul protopopesc al Sibiului din luna trecută a și încredințat pe unul din preoții tractului cu studiarea chestiei, impunându-i ca în sinodul de toamnă proxima să vină cu propuneri concrete. Aceasta să se facă în fiecare protopopiat, chiar și în cazul, dacă nu a fost pusă la cale afacerea încă din primăvară. Merge cu greu punerea la cale a convenirii pentru organizare, tocmai fiindcă legături între noi lipsesc cu desăvârșire. Dar o cale trebuie să aflăm!

Facă și alții propuneri concrete, dar așa ca să ne putem opri la una, executând-o, până nu e prea târziu. Din parte-mi fac următoarea propunere: fiecare tract protopopesc, pertractând lucrul acesta momentuos în sinodul proxima de toamnă, în caz de lipsă convocându-se chiar și sinod extraordinar, și alegându-și 2 ori 3 delegați pentru adunarea generală organizatoare, să trimită în scris decisiunea — aderința sa către unui bărbat — preot după fiecare dieceză a provinciei noastre mitropolitane. Acestia să fie rugați, să binevoiască a ne fi întru ajutor pentru înfăptuirea organizării preoțimii noastre. Să binevoiască: a se pune în legătură unii cu alții, a combina toate cele împărțite dânsilor din fiecare protopopiat, a se îngriji de un proiect de statute pentru adunarea generală; a se informa și implini, ce e de a se face pentru autoritatea civilă eventual și pentru cea bisericească, spre a nu fi împiedecați în ținerea adunării; a chibzui asupra locului și timpului, unde și când ar fi să ținem ședința de constituire și a ne conchiemă, ma a face și altele neprevăzute de noi, pentru a ne putea organiza. Persoanele potrivite pentru slujba aceasta de inițiatori

și îndrumători se vor afla cu ușurință pentru fiecare din eparhiile noastre.¹⁾ Acestea vor pregăti apoi toate cele de lipă.

Ne vom alege apoi în ședința de constituire un președinte; pentru toate diecezele câte un vice-președinte și alți membrii ai comitetului central; vom ruga pentru patronarea organizației noastre pe vre-unul dintre Preasfințiții noștri arhieriei, ori cel puțin pe vre-unul dintre înalții noștri demnitari bisericești și vom isprăvi și alte agende, pe cari vor binevoi a ni-le pregăti cei 4 mijlocitori. Toate acestea le vom face pe lângă cea mai loială alipire de biserica noastră și supunere față de Preasfințiții noștri arhieriei. Vom purcede cu demnitatea, circumspecția și moderația cuvenită unor preoți alui Hristos și unei corporațiuni mature. Vom lucra nu boldiți de un foc de paie, nici isprăvind lucrul numai de jumătate, ci conștienți și cu energie, clădind un lucru trainic spre binele invederat al viitorului nostru.

Pe calea aceasta, nimic nu ar fi mai de folos bisericii, mai îmbucurător pentru iubiții noștri arhieriei și mai însuflețitor pentru toți ceice voiesc binele preoților, decât ca bunăoară la aniversarea sinodului electoral mitropolitan, în Joia săptămânii luminate a anului venitor 1919 (12/25 Aprilie), să avem iarăși o întrunire impozantă în Blaj, prezentând atunci în corpore omagiile noastre noului mitropolit, — care până atunci sperăm să fie și instalat, — din partea *preoțimii organizate* a întregii noastre provincii mitropolitane.

Așa să fie!

CORNEL B. ANDREA.

Însemnări din corespondența episcopului gr.-cat. de Oradea-mare Moise Dragoși (1776—1787).

(II. Articol final.)

4. Apărător sincer al unirei mai eră în Viena doară numai Francisc Klobusiczky, arhiepiscopul de Calocca, președintele comisiei în 1754, abzis apoi și el după aceea: „Archi-Episcopus et ego unice sumus qui latrare audent et inhiantes in ovilia vestra lupos invadere, alii aut tenebris suis favent, aut incurii

¹⁾ Autorul numește aici câte-o persoană din arhidieceză și din eparhia Lugojuului, dar am crezut, că e în interesul cauzei să suprimăm deocamdată aceste nume, după ce chestia este încă prea în fașe. Lansarea lor de pe acum mai mult poate să strice, decât să folosească. *N. R.*

rerum dormiunt“. După depărtarea lor din comisie așadară nu mult bine se speră din activitatea ei pentru unire. A și prevăzut-o aceasta Kollár, precum se vede din scrisoarea sa de dto 22 Martie 1756, unde spune, că episcopul Aradului va avea deplină jurisdicțiune în Bihor; aceia, cari se vor declara de neuniți și vor dovedi, că bisericele ei le-au zidit, cu biserici cu tot vor trece sub jurisdicția episcopului arădan, iar preoții uniți vor fi siliți să se depărteze și să fie susținuți de episcopul latin din Oradea-mare. Acestea și alte dorințe ale neuniților, spre nespusa daună a unirei, s'au și implinit, întărite fiind și din partea împărătesei în 29 Noemvrie 1758. Nu e mirare dară dacă episcopul latin contele Paul Forgách a trimis arhivului episcopesc acea hotărîre cu observarea, că de acum înainte unirea numai în ajutorul lui Dumnezeu mai poate spera¹⁾. Ba încă știind Sârbii, că în Viena curentul le este lor atât de favorabil, atâta le-a crescut apetitul, încât metropolitul lor ceruse să i-se permită ca să-și zidească în Oradea-mare reședința!

Și lucru dureros, că bărbatul, care în împrejurări atât de grele stătea în fruntea bisericii unite din Bihor, episcopul Meletie, nu avea nici autoritatea, nici puterea deplină ca să o poată apăra în contra puternicilor și viclenilor vlădici ai Sârbilor și prin calitățile sale personale nici nu li succese să-și căstige prietini și patroni în cercurile oficiale mai înalte. Episcopul latin îl ținea de un subaltern neastâmpărat și ambițios, care prin intrigi și uneltiri căută să se subtragă de sub stăpânirea sa, și să-și dobândească independența și puterea pe care nu era harnic să o poarte; iar la curtea împărătească era descris ca un om incapabil și râvnitor mai mult după strălucirea lumească decât insuflețit de zelul apostolic pentru promovarea unirii.

Despre purtarea episcopului latin am amintit mai sus, iar despre părerea ce o aveau cei din Viena despre Meletie, dovedă ne sunt unele scrisori de-ale lui Kollár. Așa în 9 Iunie 1755 îl roagă pe Dragoși să li talmăcească pe limba românească (se vede dară că Meletie nu știă latinește), că încă nu a răspuns la câteva scrisori primite dela Meletie, dar li va răspunde în curând, și până atunci însă: „eum rogo per Christi caritatem ut patientiam habeat discatque exemplo Christi etiam

¹⁾ Bunyitay l. cit. p. 73 urm. și Arhivul episcopiei orădane, manuscrise Nr. 253.

in contemptu animos Deo lucrari et oviculas suas magis doctrina et virtuosa vita, quam splendore mundano apud se continere". Se vede însă că Meletie tot nădăjduia, sedus poate de unele promisiuni a căror realizare nu o a ajuns. De aceea îl apostrofează Kollár, ceva mai târziu, în 12 August 1755, în ton puțin cuviincios: „Quid Meletius sperat? (cu litere cirile) pentruke to de una au nedejduit mult, doare (doară) nu știu ce șa încapetai oam este bun Milinti Episcop Tiganii (Teaganei), dare forte prost". Chiar nici generalul De Ville, care făcuse propunerea ca Meletie să fie scos de sub atârnarea episcopului latin, nu avea opiniune bună despre el: „De Meletio nec est spes ut jurisdictionem majorem obtineat, nam et De Ville eum pessime jam anno elapso descripserat et ego genuine depinxi cujus furfuris homo sit. Uno verbo ex ea scientia quam harum rerum habeo, asseverare tibi possum: nisi Deus specialiter vos juverit, et prope miraculum patruerit, actum est de omni in partibus vestris unione, cujus ego rei non sine gravi dolore recordari possum". Avea dară și el aceeaș părere ca și episcopul Forgáts pe carele, în cea din urmă scrisoare a sa din 29 Octomvrie 1757, îl face răspunzător pentrucă a ridicat la treapta episcopiei pe un om care nu eră de aceea treabă. Tot aci se exprimă despre Meletie încă în termeni și mai aspri, numindu-l: „hominem Ecclesiae inutilem et a literis penitus destitutum", incapabil de a conduce o dieceză sau un consistor, și de aceea îi pune în prevedere umilirea lui sub ocârmuirea unui iezuit, ceace, precum am amintit mai sus, s'a și întâmplat.

5. În privința acestui teolog este de lămurit contrazicerea ce se pare a fi între scrisoarea lui Kollár, după care s'ar vedeă că teologul i-s'a pus lui Meletie fără voia lui, și între un document publicat de Dr. Ioan Ardelean,¹⁾ unde se spune, că Meletie între altele a cerut dela curtea împărătească, să i-se permită să aibă un consistor episcopesc, compus din cel puțin 6 persoane, adecă din vicarul episcopesc, doi arhidiaconi, un vice-arhidiacon, un teolog iesuit, care să știe și limba românească și un notar.

Accastă contrazicere aparentă se poate explica, dacă socotim, că comisiunea aulică a fost propus împărătesci între altele, ca în consistorul episcopului unit, făcut independent de cel latin, să aibă loc și unul sau doi părinți iesuiți, deprinși în

¹⁾ Istoria diecesei române gr.-cat. a Oradei-mari, partea II. p. 106—9.

ritul grecesc¹⁾. Se poate dară că aceeași comisiune să îi fi dat lui Meletie sfatul, că spre a dobândi mai ușor independența dorită să ceară teologul iezuit. Cererea lui va fi fost binevenită Curții, care și așa se ocupă cu ideea ca să îl impună. A ales adevărat bietul vlădică între două umiliri, pe aceea, care i-se părea mai mică și s'a supus de bunăvoie unei sarcini de care confrății săi din Ardeal doriau atât de mult să se scape.

6. Un număr de 55 scrisori se află dela Iosif Keresztury,²⁾ agentul din Viena a lui Dragoși. Astfel de agenți aveau episcopii mai de mult în Viena și în Roma, cari pentru un anumit onorar (Keresztury avea 100 fl. pe an), le făceau mari servicii. Ei înaintau, urgitau și sprijineau la dicasteriile competente, rugările și rapoartele episcopilor, culégeau și îi comunicau știrile și informațiunile mai importante, uneori mijloceau și cumpărarea de odăjdii, stofe, cărți, clopote și recvizite bisericești.

Din scrisorile lui Keresztury vom alege unele lucruri mai importante.

Din cele dintâi scrisori, dela începutul anului 1776, știm, că denumirea lui Dragoși de episcop eră atunci lueru hotărât la curtea din Viena. Se iviseră însă unele greutăți în contra denumirii lui definitive, provocate în locul întâiu de împotrivirea episcopului latin baron Patachich, cari au putut fi înlăturate numai după promovarea acestuia la scaunul mitropolitan din Caloceș³⁾. Spre a se înlătura mai ușor acele greutăți, agentul Keresztury stăruia mereu, ca Dragoși să meargă în persoană la Viena, asigurându-l că Majestatea Sa Împărăteasa se va îngriji de rebonificarea speselor de călătorie. Se vede însă, că atunci nu a putut face acel drum greu pe acele vremuri, căci în 21 Iulie agentul își exprimă nădejdea, că măcar la procesul canonic va merge și precum spune în scrisoarea sa de dto 16 Septembrie 1777 în vara acestui an a și fost acolo și de toți a fost bine primit. Tot atunci îi notifică emanaarea rezoluțiilor regesti, prin cari dotațiunea sa anuală se urcă

¹⁾ Bunyitay, o. cit. p. 71. La p. 78 se spune și numele alor 3 jesiuiți, dintre cari doi cu numele Dobra, Vasile și Iosif, poate chiar români.

²⁾ Nu am putut află, că oare acest K. este identic ori nu cu Iosif Acuziu K. fost profesor la Academia din Oradea-mare, mai apoi la universitatea din Pesta, care a scris opul: Compendiaria descriptio foundationis ac vicissitudinum Episcopatus et Capituli M. Varad. 1806. — Conține și unele date privitoare la dieceza noastră, orădană.

³⁾ Bunyitay l. cit. p. 84-5.

la 6000 fl. și la patru consistorialiști li-se asignează câte 500 fl. din venitele domeniilor episcopului latin.

În 12 Maiu 1780 scrie, că este vorbă ca Aron (Iacob) să fie numit prefect în seminarul sf. Barbara și mult se miră, că episcopul Făgărașului Grigorie Maior, pe care totdeauna îl pomeneste cu mare venerațiune, îi este contrar și ar dori mai bine de prefect pe Simoga, iar de vice-prefect pe părintele S. Clain, despre cari Keresztury se vede, că nu avea părere tocmai bună. În aceeaș scrisoare îl încunoștințează, cum că este lucru deplin hotărît cedarea pe seama diecezei a domeniului din Bins.

Începând cu luna Septemvrie 1780, în mai multe scrisori îi comunică măsurile despotice ale Împăratului Iosif al II-lea în cauze bisericești.

În trei scrisori, numerotate de mine 13, 15 și 16, aflăm informații prețioase cu privire la vicariatul Timișoarei; ajuns în primejdie de a fi suprimat, ceeace mai târziu de fapt a și urmat¹⁾.

În șapte scrisori aflăm amănunte interesante despre reformele bisericești și politice ale numitului împărat și despre sosirea și petrecerea în Viena a Pontificelui Piu VI.

În 10 Februarie 1872 îl încunoștințează pe episcopul „sub secreto”, că în contra episcopului din Ardeal Grigorie Maior s’au ridicat nenumărate acuze, cari au amărit foarte tare inima împăratului, încât a hotărît, să-l facă să demisioneze și să se numească altul în locul lui. Cancelaria aulică ungară însă se cugetă la o rezolvare mai domoală a chestiunii și fără dejosirea episcopului. Între aceea a sosit la Viena episcopul Muncaciului „Andrei Bacszinsky, și fiind primit în audiență la împăratul se vede că i-a dat alt sfat, căci la câteva zile după aceea a sosit la cancelarie decretul împărătesc în care dispune ca Dragoși să treacă la dieceza Făgărașului și Maior la a Oradei-mari, însă acesta să aibă din beneficiul episcopesc numai 3500 fl. la an, iar restul, împreună cu tot beneficiul episcopiei Făgărașului, să fie a lui Dragoși. Dar nici acesta, nici cancelaria aulică nu s’au împăcat cu acel decret și în fine le-a succedat să se rezolve cauza prin abdicarea deplină a lui G. Maior. În locul lui s’a dispus să fie ales altul: „more solito et praesentibus Commisariis qui populo et clero Rssmos. Dnos.

¹⁾ Cfr. Șematismul istoric al diecezei Lugojului a. 1903 p. 211 urm.

nostrum Aaron et Zsebkey¹⁾ proponent prae aliis". Va se zică candidați la poruncă!

Se află și cinci scrisori dela episcopul Grigorie Maior, scrise din diferite locuri unde se afla în vizitație canonică, afară de una scrisă din Vașcău cu datul 16 Noemvrie 1777 la reîntorcerea sa cătră casă dela consacrarea lui Dragoși, săvârșită de cătră Maior în Dumineea după sărbătoarea sf. Dumitru, căzătoare pe 9 Noemvrie 1777. În această scrisoare spune, că a văzut Binșul și a privit mai de aproape ținutul, și fiind loc sănătos și în mijlocul Românilor i-s'a părut foarte potrivit pentru a fi scaun vlădicesc. De aceea îi dă sfatul să ceară dela împărăteasa ca să i-se dea dominiul de acolo și să se așeze cu reședința în acel orașel, iar în Oradea-mare să-și țină un vicar foraneu. Dar interesele diecezei au cerut contrarul, mai ales după dobândirea parohiilor din părțile sătmărene în 1823, și Binșul a rămas ca a doua reședință episcopescă, unde pentru frumuseța locului și pentru administrarea domeniului, cu plăcere au petrecut toți episcopii orădani o mare parte a anului.

7. Sunt patru scrisori dela pâr. Samoil Clain. Din două, scrise din Blaj pe când Dragoși era numai protopop, știm, că Clain avea un nepot cu numele Ștefan Clain, care studia sub protecția lui Dragoși în Oradea-mare și mai târziu a fost trimis la Viena, de unde însă Episcopul l-a revocat în 1779. În cea din 14 Octomvrie 1772 scrie: „Alta despre lucrurile episcopiei noastre nu am ce să scriu, fără numai că un Ejuit anume Mihaltzi tare să muncește să capete vlădicia noastră“. În 2 Aprilie 1782 scrie din Viena: „Sua Excellentia Eppus Major, ut spargitur Eppatui renuntiaturus dicitur, in cujus locum fors Rvmmus. Aaron succedet, sed eventus docebit“. Știm însă cum s'au desvoltat evenimentele, fără să-l favorizeze nici de astădată pe vrednicul bărbat Iacob Aron. Tot aci înșiră Clain mai multe opuri traduse ori preluate de el pe limba românească.²⁾

8. Corespondența deasă a avut Dragoși cu abatele sau arhimandritul Iosafat Basztasich, prefectul seminarului sf. Barbara din Viena. Din scrisorile lor se pot ști numele mai multor tineri români, cari au studiat în acel seminar, locul de creștere și erudiție al atâtor bărbați însemnați ai bisericii noastre. Din

¹⁾ Cine a fost acest candidat nu am putut afla.

²⁾ Afară de tratatul De Trinitate sunt toate înșirate între opurile lui în »Arhivul« lui Cipariu p. 276.

scrisoarea lui B. de dto 23 Iulie 1779 aflăm, că cancelaria aulică se ocupă cu planul interesant, ca episcopului Dragoși să nu i-se deie dominiul Binsului, ci episcopul latin să depună la mâna împărătesei suma de 6000 floreni și cu acei bani să se cumpere pe seama episcopiei unite un domeniu în Bănatul timișan¹⁾. Această rezolvire a chestiunii ar fi de mare folos și cauzei unirii, fiindcă episcopul ar fi silit să petreacă mai mult timp între neuniți. Și pagubă, că nu s'a executat acest plan, al cărui scop eră se vede repararea nesuccesului dela anul 1738, când se decretase înființarea unei episcopii unite în Moldova nouă lângă Dunăre²⁾.

9. Merită amintire și o scrisoare a păr. Ieroteiu Korczynski pro vicarul general al ordului basilitan din Roma, de dto 9 Aprilie 1777, în care îi face lui Dragoși cunoscut, că la stăruința împărătesei Sf. Scaun apostolic a hotărît, ca în viitor să rămână afară din bullele episcopilor catolici de ritul oriental, clauzula injurioasă, ca în tot anul să reînvoiască profesiunea credinței³⁾.

10. La urmă mai amintesc o scrisoare a lui „Joannes Farkas de Kőd, iuris eccles. et civilis professor“, dto Kolozsvár în 9 Maiu 1781. Spune, că a fost în sărbătorile sf. Paști la Blaj și cu durere a văzut, că unele dintre episcopul (Maior) și călugări nu s'au liniștit și cu dreptul adauge: „Si enim prima inter capita nulla habetur unio, quomodo sperari potest apud plebes schisma extirpandum et S. Unio introducenda. In hoc namque turpissimo malo Sancti Nostri cucullati (călugării) contra venerandissimum Patriarcham, dum gloriando agerent, turpissime succubuere“. Apoi îl felicită pe Dragoși pentru câștigarea domeniului dela Bins (Bölönyös) și îi recomandă în binevoitoarea atențiune pe un frate al său cu numele Dănilă, care era: „in aula Suae Excellentiae Eppalis Kollonitz inter musicos“, poate în orchestra corului bisericii catedrale. La urmă se roagă, ca episcopul să-l pomenească în rugăciunile sale, ca să poată suportă mai ușor prigonirile la cari este expus ca român. „Dignetur paterne in sanctis suis precibus

¹⁾ Știm, că și mai târziu s'a oferit episcopului Bob din Blaj bun prilej de a cumpără pământ foarte ieftin în Bănat și povestea spune în ce chip drastic a refuzat episcopul înțeleptul sfat al secretarului său Ioan Leményi. Unde am fi de l-ar fi urmat!

²⁾ Cfr. Șematismul istoric al diecezei Lugoșului a. 1903 p. 9.

³⁾ Vezi și Bunyitay, l. cit. p. 87.

mei quoque memor esse pro superandis summorum meorum inimicorum insidiis, quas mihi utpote Romano quotidie adstruere nullo labori parcunt". Adecă vechea poveste a prigonirii *Românilor* ajunși în slujba statului!

Am cules din număroasele scrisori aceste date, prin care credem, că am contribuit și noi ceva la cunoașterea mai deplină a activității bunului arhieru Moise Dragoși, cel dintâiu stâlp statornic al diecezei de Orădeea-mare, începătorul faptelor mari și de mult preț ale vrednicilor săi urmași, prin a căror bogată și rodnică activitate atâta lumină de învățătură și mântuire sufletească s'a revărsat peste poporul român din acest ținut, odinioară atât de părăsit și întunecat.

Dr. IACCB RADU.

Gânduri pentru o altă alegere de mitropolit.

— Scrisoare. —

Scumpe prietine, la sinodul electoral din 9 Maiu a. c., ținut la Blaj, ai participat și tu ca spectator. Te-a mânat aici, desigur, nu curiositatea, ci interesul viu, ce-l nutrești cu căldură pentru binele bisericii și al neamului nostru. Ai cugetat, să te edifice, privind lupta serioasă de principii, ținută în cadrele admirabile ale moralei lui Hristos, ce se presupune dela aleșii clerului din 3 eparhii, cari au chemarea, să aleagă nu ablegat dietal, nu un ministru, ori un ambasador, ci un *părinte bun*, harnic și cu frica lui Dumnezeu pentru un milion și atâtea sute de mii fii sufletești, un *părinte*, care să știe și să vrea a aduce pentru oile sale și cea mai mare jertfă: vieța sa, un *părinte*, căruia se cuvine „să fie fără prihană, ca un ispravnic al lui Dumnezeu, nefăcând spre plăcerea sa, nu sumeț, nu iute, nemănios, nebețiv, nesfădnic, nepoftitor de agonisire spurcată, ci iubitor de străini, iubitor de bine, treaz la minte, drept, curat, înfrănat..., arătând toată blândeța cătră toți oamenii" (Tit. 1, 7-8; 3, 2) și care să fie „pildă credincioșilor cu cuvântul, cu vieța, cu dragostea, cu spiritul, cu credința, cu curăția" (I. Tim. 4, 12), pildă făcându-se turmei (cfr. I, Petru 5, 3). Venit-ai la Blaj, ca să te informezi cu câteva ore mai îngrabă despre cei 3 aleși ai clerului, dintre cari unul va fi arhiepiscop și mitropolit, dorind și tu, să fie asemenea Păstorului suprem despre care sf. Pavel zice: „De unde dator era întru toate a

se aseamnă fraților, ca să fie milostiv și credincios arhieru întru cele ce sunt cătră Dumnezeu... că întru cele ce a pățimit, însuș fiind ispitit, poate și celor ce se ispitesc, să le ajute... că n'avem arhieru, carele să nu poată pățimi împreună cu neputințele noastre, ci ispitit întru toate fără de păcat". (Ev. 2, 17—8; 4, 15).

Sinodul electoral — cum te-ai convins și tu — a decurs în ordine, frumos și demn. Cu antecedințele aceluia nu mă ocup. Ceice ați fost de față le-ați făcut critica și judecata. Tot ce doresc e, ca judecata aceasta să fie de învățătură și îndreptar pentru alegerile de mitropoliți din viitor.

Iubite prietine, după calcul omenesc judecând, tu vei su-pravețul pe fiecare dintre cei 3 bărbați iluștri, cari în 9 Maiu a. c. au întrunit în măsură mai mare încrederea electorilor. În cazul acela, vei mai participa, probabil, la vre-o alegere de mitropolit și încă nu ca simplu privitor, ci ca alegător, dacă — cum cred tare — vei duce și în anii bătrânețelor tale vieașa exemplară și activitatea plină de zel și însufleșire, ce o impli-nești acum.

Cum în preajma oricărei alegeri se mișcă oamenii, se face agitație și se întâmplă capacitări împrumutate, așa se va urmă și atunci. În lupta electorală însă să nu mergi după un om, ori după un grup de oameni, cari cu orice preț, cu sila, vreau să hotărăscă rezultatul unui lucru mare, care interesează biserica întreagă. Lupta aceasta trebuie organizată. Fără organizație sănătoasă se va repeta tot ce a fost neplăcut și supărător în trecut. Mai mult, se poate întâmpla, ca în loc se urmeze efectul, pentru care s'a lucrat cu toate puterile și care era asigurat în fantazie și în vorbe, urmează cu totul altceva, ce poate fi mai bun, dar poate fi și dezastruos. Nefericirea apoi trebuie suportată fără mângăierea, ce n'o poate procura eventuala constatare a rezponsabilității.

Lupta electorală, după părerea mea modestă, e bine să o inițieze și să o conducă acela, care a primit puterea ordinară în arhidieceză dela reposatul arhieru: capitlul mitropolitan. În această instituțiune înaltă e mai consult și mai potrivit, să se fixeze în locul întâiu persoanele, cari sunt mai vrednice și mai capabile ca să ajungă la cârma bisericii fie acele pe orice treaptă preoțească, în orice slujbă bisericască și ori unde pe teritoriul mitropoliei noastre gr.-cat. române. Țin apoi foarte natural, ca membrii capitlului să aducă o hotărâre numai

dupăce au ascultat și pe alți preoți tineri-bătrâni, culegându-și informațiuni și despre părerile clerului și a credincioșilor din afară. Numai o cercetare și examinare făcută cu multă grijă și răbdare asupra persoanelor și împrejurărilor poate prezenta o astfel de candidare, care să se poată susține și despre care să se poată spune, că e rezultatul dorinței și a judecății cel puțin a majorității absolute a membrilor bisericii.

Bărbații mari de odinioară ai României, în special marele bărbat de stat Ioan Brătianu, au studiat vieța mai multor principii din diferitele case domnitoare, apoi au ales domn al țării pe un bărbat înțelept și harnic, care a fost un părinte bun al poporului și un cărmăciu prudent și iscusit al naiei statului ridicat, mărit și consolidat sub ochii lui. Când e vorba, să se numească un simplu preot în un beneficiu în ședință consistorială, înainte de votare, se expune amănunțit vieța și activitatea fiecărui reflectant, fiindcă asesorii, în virtutea dreptății naturale și mai ales a jurământului foarte greu, ce l-au făcut, sunt datori să voteze pentru cel mai vrednic și mai capabil. Membrii senatelor școlare-parohiale, cari, la noi, sunt aproape numai țărani simpli încă sunt datori, să aleagă învățător pe cel mai corespunzător și mai vrednic dintre concurenți (cfr. Reg. pentru organizarea învățământului § 116). Fiecare om, când se tratează de interesele lui, dacă poate, alege, ce e mai bun, mai nobil, mai proventuos. Acum, dacă prudența și înțelepciunea a cerut și cere, să se procedă în chipul acesta în cazurile amintite, cu atât mai mult se cuvine aceasta, când e vorba de alegerea unui mitropolit și gr.-cat. și român, la noi în țara ungurească, unde suferim de atâteaori, dela catolici, fiindcă suntem Români, iar dela conaționali români, fiindcă suntem catolici: rol foarte însemnat, dar și foarte ingrat.

De câteori am auzit, că la alegeri comunale, ori municipale cineva a smuls ședula de votare dela un țaran și i-a înfundat în mână alta cu nume lui necunoscute, totdeauna am compătimit pe bietul țaran ignorant, timid și fără experiență. Un preot însă, care la alegere de mitropolit ar arunca în urnă un nume, pe al cărui purtător nu l-ar cunoaște amănunțit (și cele mai frumoase vieți se compun din lucruri mici!), n'ar cunoaște individualitatea, caracterul, pregătirea, abilitatea, zelul apostolic, activitatea, succesele, eventualele suferințe și jertfele aduse de respectivul pentru binele bisericii, ar fi vrednic nu numai de compătimitoare, ci și de osândă. De aici, un elector,

care înțelege însemnătatea votului său, care se cugetă la Dumnezeu, la sufletul său și la viitorul bisericii, nu se va mulțumi nicicând cu aceea, că cutare, fie acela oricine, îi spune un nume și-l îndeamnă, să voteze pentru acela, ci cărcă și dator este să cerce, dacă purtătorul acelu nume e cel mai bun și cel mai vrednic de a fi ridicat în fruntea bisericii. Electorii: canonicii, protopopii și aleși clerului, cari din urmă încă sunt cei mai merituoși și mai venerabili pentru trecutul lor, presupunând, că în sinoadele electorale protopopești stăpânește judecata și calmitatea, iar nu frazele și teroarea: aceasta lamură a clerului nostru nu-i iertat, să fie socotită de o massă, de o mulțime, care n'are răbdare pentru argumentări lungi și nu-i curioasă de explicări, ci pleacă în direcție corectă ori greșită, după cum bună ori rea e fraza simplă și concretă, care-i indică direcția.

Unde sunt mai mulți, de regulă sunt și mai multe păreri și nu arareori se formează și deosebite partide, în lupta cărora, dacă e nobilă, deamnă și obiectivă, se cristalizează ideile și, se întăresc convingerile. La alegerea proximă de mitropolit încă pot fi partide. De vei fi elector, nu mă îndoesc, că vei intra în partida, unde vei afla mai mult spirit preoțesc, fiindcă cu cât va întruni cineva mai multe și mai mari virtuți preoțești, cu atâta va face mai mult bine bisericii și neamului nostru. Un om de bine, mai ales un preot exemplar se lipsește și de sine pentru binele obștesc și n'are plăceri și bucurii mai dulci decât pe acele, cari le face altora. Vieață nouă, ori progres în binele existent numai astfel de individualități pot produce. De oamenii, a căror tărie stă numai în vorbe mari și în desemnarea planurilor superbe, cari nu mai vreau să se realizeze, pentru a căror realizare, poate, ei lucrează cel mai puțin, lumea deja a început să se sature.

De altcum în orice partid vei fi, presupunând, că vei rămâne cu conștiința de preot adevărat, ce o ai acum, vei elimina din lupta electorală orice armă ilegală și imorală: minciuna, calumnia, detragerea, persiflarea, suspiciunile luate drept realitate, conclusiunile hazarde din o vorbă, ori din un gest, de care cel terfelit n'a voit să lege nimic. Deosebit te vei feri să clatini cu astfel de arme încrederea poporului în conducătorii, cari nu se pot amovă după plac, fiindcă rămâne veșnic adevărul: se risipesc oile, dacă se bat păstorii. Dacă se crede, că un conducător nu-i la locul său, noi preoții trebuie să ur-

măm procedura singur corectă și bună, care ne-a reomandat-o Domnul Hristos. Nu înțeleg, să-l certăm, ca pe un inferior, ori ca pe un seamăn, ci să-l descoperim tot ce-i de excepționat în vieța lui. Multe lucruri ni-se prezintă altcum, ascultând și partea vinovățită. De multeori cel vinovat își corege greșelile, fiind avertisat. Numai când n'ar voi să se îndrepte, să-l spunem sinedriului: opiniunii publice. — Oricine ar fi, pe care dorești să-l înalți, înalță-l prin vredniciile lui, și nu pe ruinele altuia, pe care îl socotești rival. În special să nu micșorezi meritele reale ale contrariilor, fiindcă și a le trece cu vederea e un rău, a le persifla însă e demoralizator și rușinător. Tu nu-ți vei uita nici atunci obiceiul creștinesc și preoțesc și din familia ta: a vorbi de bine și pe dușmani.

Dacă sinodul electoral va avea și în viitor structura celui mai recent, stărue, ca electorii din toate diecezele, să se socotească un trup. E foarte dureros și păgubitor, când un membru nu vrea să știe de celalalt și mai ales când celui mai mic, minorității, nu i-se dă nici o atențiune. Ce revoaltă dreaptă și amărăciune s'ar produce în sufletul unui neam mai mic, dacă neamurile mai mari din un stat l-ar nesocoti la masă la distribuirea câștigului realizat în comun!

De se va mai încerca o votare de probă în prețuia alegerii, întrucât își va stă în putere, nu îngădui nici tu să se facă votarea în altă formă decât în cea admisă în ziua alegerii. Altcum se produce confuzie, chaos în perspectiva rezultatului dela însași alegerea.

Se spune foarte des, și de altcum și vedem zilnic, că războiul actual a promovat în măsura cea mai mare materialismul. De aici și lipsa onorării împrumutate, a bunei înțelegeri, a compătimirii, a iubirii și a gingășiei, de cari ar trebui să fie pătrunse faptele și vorbele oamenilor. Cum va fi după războiu, nu putem ști. Știu însă, că și înainte de războiu au fost chiar și între preoți unii nervoși ori amărați sufletește. Astfel de oameni, mai ales aprinși fiind de focul discușunii, ușor pot întrebuința expresiuni contrare decenței și pietății, ce se cuvine casei Domnului. Din motivul acesta, dă-ți și tu concursul, ca consfătuirile preliminare să nu se țină în biserică. Aici mai adaug, că în consfătuiriuna dintre cele mai triste aparițiuni, este neascultarea părerilor contrare exprimate în cadrele bunei cuviințe. Aceasta e procedura ace-

Iora, cari cred, că ei sunt în drept să judece pe toți, iar pe ei nimene.

Oricare instituțiune, oricare societate, fie cât de neînsemnată, își alege organele din membrii proprii. Așa și la sinodul electoral, care — sperăm — va avea totdeauna membrii capabili de ori-ce funcție, alegeți-vă notarul și scrutatorii dintre sinodali. Altcum se pot naște supărări, cari nu-s de nici un folos.

Stabilirea ternarului prin votare se va întâmpla și în viitor în biserică, cum s'a întâmplat în trecut. Acolo, pe sf. altar, tronează Păstorul cel mare, a cărui inimă dumnezească dorește, să vadă în fruntea bisericii un părinte blând și energic, un medic iscusit și un prietin sincer al credincioșilor. Împlinească-se voia lui și prin votul, ce-l vei țineă tu în mână, care, ori-ce s'ar zice, mai ales secret fiind, nu poate fi influențat chiar de nici o putere pământească, numai de propria conștiință. Cu toate acestea trebuie condamnată orice presiune și teroare, vină ele dela oricine.

Dee Dumnezeu, ca fiecare sinod electoral, la care convin atâția și din atâtea ținuturi, să fie un prilej norocos pentru închiegarea rândurilor în biserică noastră și pentru întărirea și elevarea sufletească a tuturor. Aceasta o doresc la finea gândurilor și sfaturilor prietenești, ce ți-le comunic de data aceasta.

Maica sfântă să te ocrotească!

devotatul tău prietin
SENIOR.

Insemnări.

Doliul literaturii românești. (Doi morți Ilustrii: *George Coșbuc* și *Barbu Delavrancea*.) Abia sunt câteva săptămâni, decând preste pământul românesc s'a înstăpânit pacea între hotarele învrăjbite, încetând zăngănitul armelor, ca să înceapă cântecul muzelor. Abia s'au svântat lacrimile de durere, când prevedința trimite neamului românesc o nouă lovitură, menită să răscolească valuri de durere în sufletele românești de pretutindeni.

Firul telegrafic ne aduce zguduitoră știre de preste munți, că marele nostru poet *George Coșbuc*, în vrâstă abia

de 52 ani, a încetat subit din viață în București; la câteva zile apoi ziarele au anunțat moartea puternicului scriitor *Barbu Ștefănescu Delavrancea*, repausat în Iași la vârstă de 60 ani. Două glorii, cari au ilustrat cu pagini nemuritoare istoria literaturii românești — stinse încă prea de vreme și strălucind încă în plină putere geniul lor creator — părăsesc prea de timpuriu ogorul muncii stăruitoare, urmând în nemurire pe ceilalți scriitori dispăruți de curând din ogorul literaturii românești.

E destul să amintim, că în anii din urmă am pierdut pe măestrul *Caragiale*, apoi din generația tineră de scriitori o seamă de puternice talente, cari ne-au îndreptățit la cele mai frumoase nădejdi ca *P. Cerna*; *Șt. O. Iosif*; *Il. Chendi*; *D. Anghel*; *Emil Gârleanu*; și acum în decursul războiului mondial am pierdut la o vârstă patriarhală pe bătrânul povestitor dela Iași *Niculae Gane*, pe marele îndrumător *Tit Maiorescu*, și cine știe poate și pe alții în decursul războiului de preste munți, și în urmă ca din senin îndurăm încă o mare pierdere a literaturii românești prin moartea marelui nostru poet *G. Coșbuc* și a puternicului povestitor *B. Delavrancea*.

George Coșbuc, marele nostru poet ardelean, s'a stins la o vârstă când eră încă în puterea geniului său creator și când mai mult ca oricând altădată eram îndreptățiți să așteptăm, ca din culmea aprobeului literar să îmbogățească literatura românească cu noi creații, cari să încunune într'o strălucitoare aureolă fruntea lui genială. Avem însă totuș satisfacția nemărgenită, că providința ni-l'a cruțat și până la această vârstă, până la care a putut da literaturii românești cele mai frumoase pagini de superbă poezie românească.

Volumele sale de poezii: *Balade și Idile*; *Fire de tort*; *Ziarul unui pierdevară* și *Cânțece de vitejie*, sunt cu adevărat evenimente literare, cari au stârnit pretutindeni în lumea românească cel mai viu interes față de marele poet ardelean, care a rămas specific al nostru al ardelenilor aproape în toate poeziile sale. Iar volumele de proză: *Războiul nostru pentru neatărnare*; și *Povestea unei coroane de oțel* sunt frumuseți de limbă neoș românească, în cari marele dispărut s'a dovedit tot așa de stăpân pe stilul său viguros și românesc ca și în poeziile sale de o neîntrecută frumuseță literară.

Cât privește traducerile ce le-a făcut din marii scriitori ai străinătății, rămân pe vecie modele de perfecție traducerile.

sale din *Odyssea* lui Homer; *Aeneida*; *Sacotala* și inedită admirabila *Divina Comedie* alui Dante în întregime, cum însuș destăinuise acest lucru într'un interviu din revista „Flacăra” Nr. 8 din 1911, precum și alte lucrări inedite, ce desigur vor mai fi rămas pentru un volum două de poezii, cari vor adauge noi pagini de glorie — memoriei marelui nostru Coșbuc.

Moartea lui Coșbuc coincide cu agonia măestrului *Delavrancea*, care la câteva zile se stinge și el, în vârstă de 60 ani, pentruca literatura românească să mai deplângă o altă glorie cu care s'a mândrit decenii dearândul.

În *Barbă Delavrancea* proza românească pierde pe cel mai distins reprezentat al său din generația mai bătrână, care a rămas până astăzi neîntrecut de nimeni. Volumele sale de splendide poeme românești în proză, cum sunt: *Sultânica*; *Hagi Tudose*; *Paraziții*; *Între vis și vieață*; *Liniște* și *Trubadurul*, au ridicat pe Delavrancea pe cel mai înalt pedestal în ierarhia literilor românești, iar admirabila trilogie a Moldovei, în care a evocat pagini sfinte din trecutul românesc, au dat dovadă, că Delavrancea a cucerit prin *Apus de soare*, *Viforul* și *Luceafărul* — cu acelaș triumf și scena românească.

În viața politică încă a jucat un rol însemnat, fiind aproape în permanență deputat și în vre-o două rânduri ministru de resort în cabinetul Maiorescu și în cabinetul de coaliție alui Brătianu și Take Ionescu. A fost unul dintre cei mai mari oratori ai României și prin cuvântul său de puternică vrajă a electrizat pe toți cei cari l-au auzit vre-odată vorbind.

Suntem departe de cele două morminte proaspete dela București și Iași, ca să ne putem proșterne cu capetele descoperite înaintea celor două morminte în semn de cucernică admirație față de memoria a doi din cei mai de frunte stegari ai culturii românești, — dar în inimile noastre cu scumpătate vom păstra pe veci amintirea marilor dispăruți.

Îi deplângem cu toții și-i vom plânge mereu.

Ioan Pop de Zăicani.

*

Sinodalitatea ultimului nostru „sinod electoral”. În legătură cu alegerea de mitropolit din 9 Maiu c., un fel de comunicat semificios — plasat aproape în toate organele noastre de publicitate — lămurea opinia publică asupra importanței deosebite a *nouelor cadre*, între cari aveă să se țină

alegerea ternariului. Ca un fel de mângâiere pentru desconsiderarea arhieriei noastre în punctul comisariatului regesc, se relevă acolo câștigul însemnat realizat de biserica română unită, prin aceea, că la stăruințele Preasfințitului dela Lugoj de astădată s'a permis, ca alegerea de mitropolit să se facă în cadrele unui *adevărat „sinod preoțesc”*, după normele fixate de canoanele bisericii noastre.

Înainte de alegere, caracterul „nouelor” cadre bisericești, admise și recunoscute de forurile civile competente, și mai cu seamă importanța lor pentru viitoarea noastră viață bisericească *autonomă*, erau foarte puțin lămurite și de aceea am preferat a ne rezervă în aprecierea lor până după desfășurarea faptică a celor ce se promiteau. Astăzi suntem trecuți nu numai peste „sinodul” electoral, ci și peste valurile de agitație ce el a provocat, așa că putem privi această chestie cu totul nepreocupăți și cu acel calm, care a cam lipsit din comunicatul, cu colorit de cortezie, publicat înainte de alegere.

Se vedem deci, înainte de toate, *cari cu fost „nouele” cadre ale ultimei alegeri de mitropolit*. Episcopul senior al provinciei a primit dela ministrul cultelor însărcinarea, că pe ziua de 9 Maiu, fixată de ministru, să convoace și să prezideze „sinodul electoral”. Membrii cu drept de vot ai acestui „sinod” aveau să fie tot numai aceia, cari — după hotărârile din 1850 dela Viena — și până acum au ales pe mitropoliții Blajului, dar afară de ei puteau și chiar trebuiau (așa a dispus ministrul!) să fie invitați și alții, în frunte cu cei doi episcopi sufragani mai tineri. Pe urma acestor dispoziții de caracter *nebisericesc*, Preasfințitul dela Oradea-mare de fapt a convocat „sinodul electoral” după toate formele bisericești, invitând la sinod, pe toți alegătorii fixați în scripta ministerială și afară de ei pe cei doi arhieriei mai tineri, pe câte doi reprezentanți ai capitulelor celor trei eparhii sufragane (capitularii arhidiecezani cu toții au drept viril de alegere) și câte 2—3 preoți pe cari li vor alege singuraticii ordinari. A făcut apoi și un program amănunțit al sinodului, care cuprindeă în esență dispozițiile foarte minuțioase ale ministrului, inclusive deplina recunoaștere a ingerinții *hotărâtoare* în actul alegerii a celor doi comisari regești, dar care mai aveă și unele puncte în plus (ca cele privitoare la agendele prezidiului și a secretarului sinodului, apoi cele ale magistrului ceremoniilor ș. a.), fiind toate prinse în forma unor dispoziții făcute cu putere *bisericească*.

„Sinodul“ însuș a decurs, la aparență, întru toate după programul astfel fixat. Prezența celor trei arhieri, și a celorlalți „membri fără vot“ ai „sinodului“, fastul constituirii sinodului prin numirea unui secretar sinodal și a magistrului ceremoniilor, vorbirea de deschidere și îndrumarea externă a întregii adunări electorale dela început până în capăt, a avut într'adevăr toate aparențele — și, Doamne, pe câți nu-i înșală acestea! —, că alegerea din 9 Maiu c. de fapt a fost un „sinod preoțesc“ în cea mai deplină accepțiune canonică a cuvântului. În realitate însă „nouvele cadre“, așa numita „sinodalitate“, „câștigul însemnat“, pe care l-a realizat biserica noastră, n'au fost decât *forme goale, cari au reușit să mascheze — mai mult ori mai puțin — lipsa aproape totală de cuprins canonic solid.*

Și iată, pentruce! Plusul de sinodalitate față de trecut a ultimei alegeri de mitropolit — cuprins în aparențele înșirate mai sus — în realitate, apreciind lucrurile după adevărata lor valoare, a fost un *minus*. Este anume indiscutabil, că cu toate aparențele observate cu multă scrupulositate, convocarea și conducerea adunării electorale *în realitate* a fost în mâna comisarilor regești, și nu în mâna prezidiului. „*Membrii fără de vot*“, cari totuș par a fi avut dreptul la cuvânt (dovadă propunerea făcută de Preasfințitul dela Lugoj referitor la luarea la protocol a renunțării la candidare a pâr. episcop Demetriu), *nici n'au fost înregistrați*, așa că istoricul acestui sinod va trebui să caute numele acestora în acte cari nu se cheamă „protocolul sinodului“, și cine știe dacă peste tot va putea reuși să-i mai fixeze. Alesul clerului alegător la postul de „*protonotar al sinodului*“ n'a fost admis din partea comisariului bisericesc pe tema că *nu este alegător*, deși în cadrele largi sinodale — cum se numesc — aveă cel puțin atâta îndreptățire de-a figură între funcționarii sinodului cași magistrul ceremoniilor, care (nefiind nici în cura animarum, nici în corpul profesoral) din întâmplare nici măcar drept *mijlocit* n'a avut asupra alegerii de mitropolit. Cu toate acestea, ca unul care cu drept cuvânt puteă fi socotit între „membrii fără de vot“ ai Ordinariatului arhidiecezan, cu tot dreptul a putut fi ales și admis de comisari. Cel puțin aceeaș îndreptățire a avut-o și protonotarul ales (!) de alegători și nu denumit de prezidiu. Un alt moment „*edificător*“ sub respectul sinodalității a fost apoi și *chestia manifestului*, a cărui cetire dorită de întreg „sinodul“, inclusive prezidiul, pur și simplu nu s'a admis din

partea aceloră, cari putându-și permite aceasta, au dovedit și cu asta, că nu seniorul episcopilor, ci ei au fost adevărații conducători ai adunării numite „sinod electoral“.

Aceste sunt momentele mai însemnate de „importanță istorică“ ale adunării electorale din urmă, privită prin prisma sinodalității. În lumina celor de mai sus, plusul de sinodalitate aparentă, în realitate trebuie socotit ca un minus și încă un însemnat minus față de trecutul apropiat, când seniorul episcopilor sufragani — ce-i drept în calitate de comisar regeșc — a condus adunarea cu demnitatea cuvenită unei atât de importante adunări de preoți români ai legii lui Hristos.

Pentru a se vedea lucrurile în adevărata lor lumină, credem că a fost bine să fixăm și acestea.

Dr. Alexandru Rusu.

*

Prelucrarea datelor statistice. Biserica noastră gr.-cat. română, în fiecare eparhie, de vreme îndelungată, pretinde dela preoți, ca, an de an, să înainteze anumite date statistice, din cari să se poată arăta starea reală, religioso-morală și culturală a credincioșilor din fiecare parohie matre și din fiecare filie. În arhidieceză se sustern următoarele date: conspectul A. despre trecerile dela o religiune la alta, conspectul B. despre căsătoriile mestecate, conspectul C. despre datele statistice din singuraticele parohii, conspectul D. despre datele statistice din fiecare protopopiat, conspectul despre starea învățământului elementar, conspectul despre purtarea morală și oficioasă a preoților și cel despre numărul văduvelor și a orfanilor de preoți.

Dispoziția aceasta înțeleaptă a bisericii n'a putut și nu poate avea alt înțeles decât cunoașterea societății, pe care o guvernează, cum și cunoașterea cauzelor și a legilor, cari se manifestă în compunerea, în dezvoltarea și în schimbările ei. Scopul acesta se ajunge cu ajutorul observării și a constatării faptelor și a fenomenelor singuratice din parohiile împrăștiate pe întreg teritoriul bisericii, exprimându-se rezultatul observărilor în cifre, ori în figuri grafice (diagrame și cartograme). Biserica din materialul statistic adunat de preoți voește să stabilească legi, iar legile să le aplice la vieață, ca să promoveze binele și să emendeze răul. Voește să construească edificiul cultural, moral și religios al credincioșilor, remarcând în acela tot ce poate interesă. Pe baza materialului statistic

prelucrat voește biserica, să facă tabloul, în care să se reglindeză progresul, ori regresul, realizat an de an pe urma activității sale.

Starea reală din biserică se poate constata numai pe baza observărilor *depline, punctuale, nepreocupate și împlinite în acelaș timp* (timpul critic. P. e. câte familii gr.-cat. au fost în dieceza de Gherla în 31 Decembrie 1917?). Dacă observările nu întrunesc însușirile acestea, pot fi periculoase și chiar dezastruoase, prezentându-ne stările fals: în colori ori prea luminoase, ori prea întunecate. Din motivul acesta, biserica purcede foarte corect, când pretinde subministrarea de date statistice exacte, clare, adevărate și după principii uniforme. Aceasta o intenționează biserica și prin faptul, că adunarea datelor statistice o încredințează persoanelor, în cari, cu dreptul, se presupune conștiințiositate mai delicată, un spirit de observare mai desvoltat și o mai mare diligență: — preoților. Tot în serviciul acestui scop e și secretul oficios, ce se impune organelor, cărora li-se încredințează studierea datelor statistice, cum și disciplinarea aceloră, cari ar înainta intenționat date false (p. e. nu s'ar indica exact numărul pruncilor, cari n'au frecventat nici o școală, ori numărul analfabeților, ori al celor trecuți dela noi la vre-o confesiune). Când greșelile se comit pentru piedeci obiective, n'are loc pedeapsa.

Toate acestea sunt bune și frumoase. După cum se știe însă, în chestiunea aceasta de foarte mare însemnătate, până acum s'a împlinit lucrul numai de jumătate. S'au adunat datele statistice, despre cari referenții diferitelor districte au raportat, în ședințe consistoriale; fiecare după cum a aflat de bine. Din rapoartele acelea însă, ori cât de conștiințioase au fost, nu s'a putut vedea nicicând starea reală a lucrurilor din o eparhie, fiindcă cazurile considerate singuratice și sporadic, nu indică influința, ce o au asupra întregului, nici nu pot prezenta oglinda stărilor reale, în care să se poată privi progresele, ori regresele manifestate în viața întregului, de împreună cu cauzele-aceleora.

Lucrarea de jumătate și zădarnică de până acum se va completă — credem — în toate diecezele prin controlarea, îndreptarea și gruparea datelor statistice adunate în mod logic. Prelucrarea aceasta a datelor statistice singuratice ne va arată compoziția bisericii noastre și schimbările din ea, împreună cu regularitățile, cari se arată în acele schimbări și cu aflarea

cauzelor acestor regularități. Cunoașterea limpede a acestora va deșteptă în noi un interes mai viu față de multe chestiuni, cari în trecut n'au prea fost considerate, ne va împinteni la o activitate mai intensivă și ne va întări încrederea în viitorul bisericii noastre.

Senior.

*

- **Inmatricularea copiilor „de războiu“.** Este un fapt cunoscut, că în urma războiului îndelungat, numărul copiilor născuți din pat nelegiuit (afară de căsătorie, ori dela mamă căsătorită, așanumită „văduvă de războiu“) crește pe zi ce merge. După o statistică din 1917 numărul lor este peste patru sute de mii. Din aceștia cel puțin jumătate sunt născuți dela mamă căsătorită, a cărei bărbat este dispărut ori prizonier de 3—4 ani.

Chestiunea ce ne preocupă e, cum trebuie să înmatriculăm pe aceștia din urmă. Pentru copiii născuți afară de căsătorie (din fete ori văduve) lucrul e limpede: copiii sunt și sunt de a se înferi ca nelegiuiți; așa prescrie și biserica și legile civile. Dar cum trebuie să purcedem cu ceilalți?

Mulți socotesc, că fac lucru corect și amăsurat rânduie-lilor, — după ce și ținta legii este să pedepsească și să prevină atari cazuri, — când scriu în rubrică „nelegiuit“, pentru că bărbatul de 3 ani prizonier, tot satul știe despre lucrul acesta, și înșăș mama îl numește pe tatăl natural, ba chiar și acela recunoaște paternitatea sa. Lucrul e evident, după conștiință dar trebuie înscris de nelegiuit. Alții sunt de părerea, că în rubrica părinților se înscrie numai numele mamei, amintind că e femeea lui N. N. și rubrica despre legitimitate se lasă goală. De fapt, după amândouă aceste păreri se face acelaș lucru; deschillnirea e numai formală, că unul umple toate rubricile ca la persoane libere, celalalt purcede ca și la pruncii celor legați numai prin căsătorie civilă: pruncul în amândouă cazurile este nelegiuit.

Judecarea despre legitimitatea nașterii și înmatricularea nu este însă chestie de conștiință, ci chestie de drept. Trebuie dar ca în cazurile acestea să purcedem după prescrișele legii și nu după convingerea, ori chiar conștiința noastră. Iar după-cum foarte bine se știe, legea bisericască în statorirea legitimității merge până la ultima posibilitate; ea statorește de regulă, că pruncul trebuie considerat de legiuit, până când nu

se dovedește contrariul; în caz de îndoială totdeauna trebuie stat pe lângă legitimitate din favoarea legii și din principiul dreptului: Pater est, quem nuptiae demonstrant. Opiniunea aceasta juridică este generală, în virtutea căreia *toți copiii născuți după căsătoria încheiată și sub durata căsătoriei, sunt legiuți, chiar și dacă muierea trăiește în concubinată public cu alt bărbat*. Opiniunea aceasta este așa de puternică, încât nu admite nici o contravenire, afară de dovedirea faptului, că generarea din partea bărbatului legiuit a fost imposibilitate fizică. *Chiar și numai a reclama în contra legitimității copilului poate singur bărbatul legiuit, și numai dovedind, că generarea din partea lui a fost imposibilă fizice*. Nime afară de el și sub nici o condițiune, sub nici un pretext, nu poate atacă legitimitatea nașterii; așadar nici preotul matriculant bazat pe conștiința sa. Așa că chiar *dacă mama și tatăl natural ar afirmă sub jurământ, că copilul este al lor, și în cazul acesta pruncul este legiuit și se pune pe numele bărbatului legiuit.*¹⁾ Aceasta este legea bisericească; copilul născut sub durata căsătoriei, neluând în considerare altă împrejurare, totdeauna trebuie considerat de legiuit. Tatăl poate reclama, dovedind imposibilitatea fizică a generării din partea sa. Altfel copilul rămâne legiuit.

Dreptul civil în privința asta întru toate consună cu dreptul bisericesc. Pruncul născut sub durata căsătoriei trebuie înscris de legiuit fără considerare la aceea, cât timp a trecut dela încheierea căsătoriei până la naștere (ord. min. interne 56,247—1897). Numai cazul numit și în dreptul canonic îl admite în contra legitimității nașterii, anume dovedirea (pe cale juridică) a imposibilității nașterii legitime (ord. min. culte 6,210—1891). — De va precede dar și preotul și matriculantul civil după prescrierile legilor sale, amândoi trebuie să scrie „legiuit”, și așa fără de disonanță pun la dispoziția nenorociților prunci ajutorul, favorul legii.

Știu un caz, când preotul botezător dubitând, — deși dubiul său a fost curat subiectiv, — și fiind aplicat mai tare spre ilegitim, n'a umplut rubricile din chestiune, a mers la matriculantul civil, și văzând acolo însemnat foarte corect „legiuit”, s'a îndoit și mai tare și nu știă ce să facă, — cu toate-că, pe cum se vede, lucrul este foarte simplu. Credința noastră este deci, că nu trebuie să stăm la îndoială nici în-

¹⁾ Cfr. Aichner, Compendium iuris eccl. ¹² p. 706, nr. 5.

tr'un caz, ci conduși singur de principiul clar al dreptului, — și de nici o altă considerație — să scriem în tot cazul cu suflet liniștit *legiuit*, știind că aceasta nu e o millă ori bună-voiență din partea noastră, ci o datorință strictă.

Iosif Sângeorean.

CRONICĂ.

Două conferențe episcopoești. În timpul din urmă s'au ținut două conferențe episcopoești, la cari au participat arhierii noștri, una proprie a lor, iar cealaltă în comun cu episcopii catolici maghiari.

1. *Conferența episcopatului provinciei noastre bisericești* s'a ținut în 30 Maiu c. la Oradea-mare. Au participat toți arhierii împreună cu vicarul capitular al arhidiecezei. Dupăcum reiese din comunicatul dat, obiectul principal al conferenței a fost chestiunea școlilor noastre confesionale greu primejduite prin dispoziția ministrului de culte, care cu ziua de 30 Iunie c. subtrage ajutorul de stat dela toate școlile noastre din comitatele Bistrița-Năsăud, Târnava-mare, Făgăraș, Sibiiu și Hunedoara. E vorba de nu mai puțin decât de aproape o sută de școli, a căror existență trebuie mântuită cu orice preț. Hotăririle luate de conferența episcopoească, susținute cu demnitate la locurile competente, respective așiate cu puterea în fața credincioșilor, vor avea credem rezultatul dorit. Vremurile sunt de așa, încât nici o palmă de drept nu-i permis să poată pieri din vina noastră, iar de altă parte e sigur că astăzi se pot face minuni cu jertfele, la cari ne sunt gata credincioșii.

2. A doua conferență, la care au participat arhierii noștri a fost *conferența de primăvară a episcopatului catolic maghiar* ținută la Budapesta în 26 Aprilie c. Obiectul acestei conferențe au fost chestiile curente și cu deosebire măsurile ce sunt de a se lua în legătură cu intrarea în vigoare (la Rușaliile catolice) a noului codice de legi al bisericii apusene. S'a discutat cu mult interes și chestia îmbunătățirii salarelor și ajutoarelor de războiu ale preoțimii rurale. Dupăce asociația preoților, care mai ales această chestiune avea s'o îmbrățișeze, nu a fost sprijinită, arhierii catolici maghiari se gândesc acum foarte serios, ca pe altă cale să mulțumească spiritele cam agitate ale preoțimii. (ar.)

Liceele noastre confesionale la răspântie. In programul fixat de fostul ministru Apponyi pentru crearea așa numitei „zone culturale maghiare“ s'a găsit loc și pentru câștigarea unei ingerințe mai mari decât cea din trecut asupra liceelor noastre confesionale. Atât liceul din Beiuș cât și liceul nostru din Blaj au primit ajutorul de stat pe baza unui regulament (szabályzat) din 1906 (Nr. 95, 373), care nu cerea în schimb nici un fel de contraserviciu din partea susținătorilor de școli. Ordinariatul arhidiecezan, presimțind par'că primejdia ce cuprinde ajutorul de stat, a refuzat la început să primească ajutorul oferit, dar în urma cheltuielilor tot mai mari, pentru acoperirea cărora nu s'a creat din bună vreme un fond anume, în 1913 totuș a fost silit să accepteze regulamentul din 1906.

De-acum însă lucrurile se schimbă. Prin o scrisoare dată în 27 Aprilie c. (acelaș dat, care figurează și pe ordinul referitor la școlile populare!) ministrul Apponyi declară, că nu mai recunoaște regulamentul din 1906, dat în forma unei ordinațiuni, ci pretinde ca chestia ajutorului de stat să se aranjeze pentru viitor pe baza §. 47 a art. de lege XXX—1883, și anume prin un *contract*, în care apoi statul poate să-și asigure ingerința pe care o voește. A fixat și termen peremptoriu pentru închierea acestui contract: ziua de 30 Iunie. Dacă până atunci contractul nu este încheiat, profesorii vor fi lipsiți de ajutorul primit până acum. Și dupăce acest ajutor — cu multele adausuri de războiu — este așa de mare, încât în vreme așa de scurtă nu-i de unde să se împlinească, Ordinariatele noastre au fost silit să accepteze în principiu și noua soluție, care de altfel oricând poate fi desfăcută.

Contractele pe cât știm, nu sunt încă terminate, așa că nu suntem încă în situația de-a cunoaște mai deaproape condițiile ce ni-se vor pune, dar e sigur, că ele vor fi destul de grele și umilitoare. Ca orice umilire ele vor putea avea însă și efectul bun, de a ne sili să ne îngrijm în viitor mai cu multă prevedere de soarta instituțiilor noastre culturale. (ar.)

*

Din vorbirea de program a noului ministru de culte, ținută la Agria chiar în ziua conferinței orădane a episcopatului nostru (interesantă coincidență), fixăm și noi partea referitoare la școlile noastre confesionale. Dupăce premisese, că-și va ținea de principală datorință „să întărească pe întreagă linia apărarea forțelor naționale în contra nenumăraților duș-

mâni dinlăuntru", a spus dl Zichy următoarele cuvinte remarcabile: „Pe terenul instrucției populare vreau să îndeplinesc o mare misiune culturală, în acele ținuturi naționaliste unde maghiarimea este primejduită, și cu toate că nu sunt prietinel statificării cu orice preț, fiindcă respectez drepturile confesiunilor pe acest teren, *totuș am intențiunea hotărâtă, că acolo, unde interesele maghiarimii o pretind aceasta, necondiționat și, dacă va fi lipsă, în mare număr voi statifica școlile.*

Iată deci, că după vorbirea din 21 Martie c. a primatului Csernoch (vezi Nr. 7—8 p. 170—1 al acestei reviste), care indică drumul pe care poate merge neconturbat de interesele catolicismului maghiar, carul politicii culturale maghiare, noul ministru pășește cu toată hotărîrea pe această cale, în spiritul căreia *toate școlile noastre profesionale din comitatele Bistrița-Năsăud, Târnava-mare, Făgăraș, Sibiu și Hunedoara vor fi lipsite de ajutorul de stat*, începând cu ziua de 30 a lunii curente.

Ne având cațiune politică, ne reținem dela o analizare mai amănunțită a acestei tendințe nefaste, în serviciul căreia s'a pus, de astădată pe față, și un preot român unit, cu înalte distincții *bisericești*, care a însoțit pe ministru în drumul său... de triumf asupra punctului de vedere cuprins în jalba, scrisă cu lacrimi, a conferinței din urmă a episcopatului nostru. (r.)

*

O dispoziție papală de mare importanță se cuprinde în *motu proprio* din 7 Maiu c. a Preafericitului părinte Benedict al XV-lea, prin care impune tuturor preoților, ca în ziua sărbătorii sfinților Petru și Paul patronii creștinătății, să celebreze sfânta liturghie pentru intențiunea, că Dumnezeu să pună capăt urgiei cumplite a războiului, care amenință să treacă și în al cincilea an.

Și de astădată sfântul părinte reamintește străduințele sale neobosite, pe cari chiar dela începutul pontificatului său le-a pus în serviciul restabilirii păcii între popoarele creștine învrăjbite și fixând cu multă durere rezultatul foarte neînsemnat al acțiunilor sale, e de convingerea, că singur Dumnezeu mai poate să ajute. Prin multele păcate și fărădelegi dreptatea lui Dumnezeu pare a fi provocată în așa măsură, încât singura cale pentru a o împacă, „ultimul refugiu“ prin care se poate spera sfârșitul războiului este arma rugăciunii și a jertfelor

de împăcare, pe urma cărora se va putea doară ajunge ca „dreptatea și pacea să se sărute“.

Nu știm, dacă dispoziția aceasta a papii s'a trimis deosebit și Ordinariatelor noastre, dar e sigur, că avem cea mai sfântă datorință să ne alăturăm și noi la indemnul acesta al Romei papale. Rugăciunile și jertfele aduse de preoțimea noastră se imbie oarecum dela sine ca satisfacere pentru păcatele nu puțin ale credincioșilor noștri Români. (r.)

*

Marea mișcare de presă a catolicilor maghiari, de care s'a mai făcut vorbă în aceste coloane, a avut rezultate, cari au întrecut și cele mai optimiste așteptări. Dupăcum apare din comunicatele ce s'au dat, cu ziua de 15 Aprilie, până când trebuia să fie iscălite cele 3 milioane de coroane, au fost subscrise acții în valoare de nu mai puțin decât *nouă milioane coroane*, dovedindu-se lumii întregi puterea de viață a bisericii, care acum în ceasul al unsprezecelea parecă se trezește din amorțeală, începând să-și dea seamă despre aceea că presa este poate cea mai vitală chestie de existență pentru ea. În fața acestui rezultat, fundatorii numai decât au hotărât, că *ridică capitalul social la douăsprezece milioane*, fixând pentru subscrierea restului de 4 milioane termenul de 15 Septembrie c. Până la acest termen suma dorită va fi desigur deplin acoperită, ba e nădejde să fie chiar întrecută de-a binele.

Astfel lucrează pentru presă alții, cari dându-și seamă de importanța ei, nu pregetă a aduce și jertfe însemnate pentru a o ridica la aceea înălțime, ca să fie capabilă de concurență. Mișcarea lor a succes deplin, pentrucă în fruntea celorce au iscălit acțiunile s'au pus câțiva arhieriei de inimă, semnând sume foarte frumoase, la indemnul cărora s'a mișcat apoi mulțimea celor mici, a căror interesare de cauză a asigurat milioanele adunate. (ar.)

*

Preoții cu o calificatie inferioară n'au primit ajutor de îmbrăcăminte pe seama membrilor din familiile lor. Aceasta ne-o vestește cercularul arhid. Nr. 1704 c., în care sunt înșirați 274 preoți arhidiecezani cu ajutoare de câte 200—1600 cor. după numărul membrilor de familie, pentru cari ministrul cultelor și al instrucțiunii publice a dat suma de cor. 148,800. Intre preoții împărtașiți nu e nici unul dintre cei cu o calificatie inferioară, cari fac minimal 40% a celorla cu o calificatie superioară. Nu înțelegem cauza, pentru care acești preoți au fost tratați în felul acesta atunci, când mai avizați ea ei la

ajutor nu e nimenea, fiindcă fiecare slujbaş de stat, comitatens și comunal, e mai bine dotat ca aceia, cari păstoresc în cele mai mici și mai sărăcicioase parohii, neavând în multe locuri, miei case parohiale, apoi, pentru situația lor materială, simțesc mai dureros greutățile de plumb ale războiului. Toți sunt oameni la locul lor, altcum nu s'ar tolera în postul de pază, unde se află. Mulți dintre ei desvoaltă apostolie și muncă culturală și religioasă-morală la fel cu preoții noștri și ai altor confesiuni cu o calificare superioară. Fiii lor sufletești se luptă, pe front, cu același devotament și eroism ca și ai altor preoți din patrie, iar cei deacasă muncesc și rabdă cu resignație de adevărați creștini, luând înșiși preoții parte activă în lupta aceasta, fără de care s'ar prăbuși cea de pe fronturi. Mai mult, dintre preoții cu o calificare inferioară avem un număr însemnat între preoții militari.

După cât știm, consistorul arhiepiscopesc a făcut pașii de lipsă, pentru ca ministrul să împărtașească și pe preoții cu o calificare inferioară cu ajutoare de îmbrăcăminte pe seama membrilor de familie și sperăm, că domnul ministru nu va mai trece peste vredniciile și suferințele acestor preoți, pe cari îi apasă mai greu războiul (sr.)

*

Politie specială pentru tinerime. Pe urma propriilor experiențe și mai ales pe baza multor informații, ce le-am primit, am semnalat și noi în diferite rânduri stricăciunea, ce o cauzează stările anormale belice de azi în rândurile tinerilor rămași acasă. Ispitele grele, lipsurile multe, controla și disciplina slăbită în familie, și mai ales materialismul de azi fără frâu și fără rușine aruncă tinerimea în cea mai periculoasă prăpastie. Curentul acesta, care amenință foarte serios generația de azi și de mâine, trebuie paralizat, dacă vrem să trăim, dacă ne iubim ființa. Oamenii încep să vadă tot mai limpede pericolul și să iee măsuri potrivite împotriva răului. În privința aceasta merită amintire apelul șefului de politie Reinisch din Brașov de datul 24 Maiu a. c., în care spune, că a instituit *poliție specială pentru tinerime* și cere concursul societății, invitând pe toți cei buni, să iee parte la mișcarea, ce a inițiat-o pentru mântuirea tinerimii. Problema aceasta socială e de cea mai mare importanță, la rezolvirea căreia vor concurge desigur, pentru înșasă firea lor, și cele două biserici, la cari aparțin Români. (sr.)

*

Domnitorul țării și agricultorii. Maiestatea Sa regele Carol în 28 Maiu a primit în audiență delegația agricultorilor din Ungaria, cărora le-a spus, că prețuește pe deplin serviciile aduse de ei, alimentând cu produsele lor armata și împlinind nevoile țării în timpul războiului. Le-a exprimat mulțumiri călduroase și i-a rugat, să continue și în viitor cu jertfele patriotice necesare pentru asigurarea nevoilor armatei

și ale populației. Pe urmă, cerând binecuvântarea cerului peste munca agricultorilor, a rugat pe cei prezenți, să transmită salutul său regal tuturor agricultorilor ungari, „al căror cald patriotism — zice — îmi este binecunoscut și pentru cari am cea mai mare stimă și cele mai sincere simțiri“.

Cuvintele acestea de laudă și recunoștință spuse din înălțimea tronului regal sunt adresate și poporului nostru român, care per eminentiam e agricultor, ocupându-se cu cultivarea pământului relative mai mult decât oricare alt neam din patrie, întrueât are puțini industriași și comercianți și și mai puțini funcționari de stat și administrativi. — Impreunăându-ne rugăciunea cu cea a Maiestății Sale, cerem și noi binecuvântarea cerului și peste acest popor bun, harnic, răbduriu, cu mâinile dure pentru lucrarea pământului și cu fața arsă de soare. (Șr.)

Cărți și reviste.

Fără îndoială, catolicismul maghiar are organizații și instituții mult mai înainte decât cum le găsim în biserica noastră. Trecutul lui de o mie de ani și ajutorul însemnat de care s'a bucurat în toată vremea din partea statului sunt momente cari ne explică deplin această doosebire, acest plus al bisericii maghiare față de biserica noastră. Cu toată dezvoltarea aceasta, nu sunt ideale nici stările dela ei, și când se face o asemănare cu stările din biserica germană, olandeză, belgiană și chiar americană, situația bisericii catolice maghiare apare chiar foarte inapoiată.

Interesante, și pentru noi foarte instructive constatări găsim sub respectul acesta în Nr. 7 din 5 Aprilie c. al revistei »*Magyar Kultura*« din Budapesta. Însuși redactorul ei, iezuitul Bangha Béla (B. B.), ocupându-se de chestiunea atitudinii ce e bine să aibă biserica în lucruri cari privesc interesele ei de viață, spune între altele, că afară de datorința de a-ne apăra cu demnitate în afară, trebuie să și lucrăm foarte mult și intens și pentru consolidarea internă. »O bună jumătate a rețelilor din biserica — zice pâr. B. — nu este dușmanul din afară, ci noi înșine: lipsa noastră de orientare, de disciplină și de organizație, scăderile ce sunt în fixarea țăntelor, comoditatea noastră, primitivitatea tacticii, spălătăcirea programelor noastre de muncă, ținute mai mult în generalități, alipirea noastră de abuzurile cari au prins rădăcini, iubirea inerției, groaza noastră de acțiune, de reforme, de prelucrarea și executarea ideilor mari, și multe altele«. Da, căci să presupunem, că nime nu atacă biserica, și stările noastre și atunci sunt înspăimântătoare »Și atunci — cu toate jertfele de sine ale călugărițelor și cu toată bogăția de milă ce se dă —, acțiunea noastră caritativă este neorganizată, cu tot zelul nostru apostolic pastorația noastră este în stare deplorabilă.

și cu toate instituttele noastre frumoase de creștere și cu toți pedagogii noștri de seamă. cauza noastră școlară este înapoiată». Provoacăndu-se apoi față cu aceste stări deacasă la agilitatea admirabilă a bisericii catolice din alte părți, unde lumea are simț pentru orice mișcare nouă, și nimic nu vine prea târziu exclamă: »(Doamne) cât avem de făcut, cât rău, câte lipse, și câtă rugină în toate părțile!«.

Așa vede stările din biserica catolică maghiară, un om cu o intuiție foarte clară, cum o dovedește mișcarea cunoscută pentru înălțarea presei pornită și susținută în mare parte de el. Și dacă este așa la catolicii maghiari, ce să zicem noi despre biserica noastră?! (ar.)

Cărți intrate la redacție.

Ștefan Metes, Istoria bisericii și a vieții religioase a Românilor din Ardeal și Ungaria. Vol. I. (—1700). Arad 1918., pp. VII. și 411. Prețul 10 cor.

TELEFON.

Manuscrisele nu se înapoiază.

Numărul proximal revistei noastre va ieși în 10 Sept. c.

Mai multora. Dupăcum a-ți putut citi din vorbirea-program pentru mandatul (pe care nu l-a obținut) dela Agra a actualului ministru de culte, chestia autonomiei catolice continuă a fi ținută la suprafață, și de aceea credem, că acțiunea pornită cu atâta însuflețire nu trebuie abandonată. Cele aproape 600 de proteste câte s'au făcut până acum este un foarte frumos semn de conștiință și însuflețire, dar încă nici pe departe nu ajung pentru a putea reprezintă cu demnitate întreaga noastră provincie bisericască. Stăruieți deci, Vă rugăm, să miște și cei tardivi și să prindă curaj și cei mici de suflet. Cauza este sfântă și dreaptă, mijloacele absolut legale și de aceea credem, că lucrând cu pricepere și din bună vreme, nu vom putea fi umiliți. Știți vorba ceea: »Si fractus illabatur orbis...«

Dr. R. Cluj. Edițiile romane ale noului codice de drept apusean vin încă și acum foarte cu greu peste granița italiană și pe lângă aceea li-se urcă prețul foarte considerabil. Ediția cea mai bogată care face acasă 18 lire (20 franci pentru străinătate) la noi se desface cu 40—50 cor. Mai bine e dacă Vă comandați ediția pe care o scot în această lună (Iunie) firmele Herder (Freiburg în Br.) și Pustet (Regensburg). Prețul acestei ediții de circa 900 pp. în 12° va fi bineșor mai ieftin, e puteți avea mai curând și pe deasupra va fi și legată. Vă puteți adresa oricărui librării mai mari, dar mai bine e, dacă scrieți lui Herder (Wien I., Wollseile 33). Prețul încă nu e fixat.

A Vestem. Sperăm, că nu Vă supărați pentru suprimarea motivată a persoanelor indicate. Am crezut, că e mai bine așa.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.

Posta Administrației.

St. Poiana-Arieșului. V'am spedit și numerii apăruți până acum, în anul acesta.

M. Rona de jos. Numele de pe cupon nu indică schimbare de adresă?

M. Bogdana. Suma trimisă cu cheque e prețul unui abonament nou, ori e pentru păr. N.?

I. Zăbrani; I. Ciula; Dr. S. Gherla. Nrii ceruți Vi-s'au spedit.

O. Ibișdorf. Cor. 10 până la finea anului crt.

Tipic Bisericesc

de

Dr. Victor Bojor, Aron Papiu și Ștefan Roșianu

O carte de cel mai mare folos pentru oricare preot de legea răsăriteană, prin care se promovează nespus de mult unitatea cultului public dumnezeesc.

Se vinde cu 5 cor. și se poate avea dela librăria seminarială din Blaj.

Mai nou:

Ediția II.

Din rășboi

Viersuri și cântece

Broșura aceasta de 3 coale formează Nr. 2 din „CĂRȚILE RĂȘBOIULUI” întocmite de A. Melin. Întreagă presa noastră are pentru ea numai cuvinte de laudă, la cari ne alăturăm și noi din inimă.

Se poate avea dela librăria semin. pentru 50 fil.

A apărut:

Teologia morală

Volumul I.

de

Dr. Alexandru Nicolescu,
canonic mitropolitan.

Lucrarea aceasta, care cuprinde etica generală și o parte (despre virtuțile teologice) a eticei creștine speciale, umple o lacună de mult simțită a literaturii noastre teologice. Deși e lucrată ca manual pentru seminariile noastre teologice, cartea pâr. Dr. Nicolescu va putea face cele mai bune servicii și preoțimii noastre din cura animarum, fiindcă în cele peste 500 de pagini chestiile se ating destul de pe larg și cu un aparat științific ce stă la înălțimea vremilor de astăzi. — Mult poate folosi și intelectualilor noștri mireni, cari doresc o aprofundare a vieții lor religioase morale. □

Se poate avea dela Librăria seminarială din Blaj pentru prețul de 10'50 C.